

Research Paper

The Context and Effects of Generation Z's Participation in Iran's Socio-Political Tensions (2017-2022)

Hossein Dostmohammadi¹ *Mohsen Abbaszadeh Marzbali²

1. Ph.D. Student in Political Science (Iran Issues), University of Mazandaran, Babolsar, Iran

2. Assistant Professor, Department of Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

DOI: <https://doi.org/10.22034/ipsa.2024.505>

Receive Date: 05 March 2024

Revise Date: 03 June 2024

Accept Date: 20 June 2024

©2021 by the authors, Licensee IPSA, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

Globalization, driven by communication and information technology, has gradually reached the borders of our country over the past three decades, influencing a wide range of objective and subjective aspects of Iranian life. In this context, we have witnessed a profound transformation in the perspectives and actions of those born in the last three decades, reflected in the socio-political tensions of recent years. Therefore, it is inevitable to re-examine the identity, behavior, and demands of the younger generation.

The new generation not only does not carry the values, norms, and beliefs of previous generations but is also in conflict and opposition with them. Their difference from previous generations lies not only in the nature and essence of issues and demands but also in their scale and level; that is, while past generations sought to achieve the notion of social "emancipation" through grand narratives like political freedom, social justice, and the like, today's adolescents and young adults are demanding a "life politics" or self-expressivism. They pursue demands such as rejecting hierarchical social systems and achieving equality with other generations, the right to a virtuous life, a satisfying life centered on dignity, the choice of dress, interaction with the opposite sex, the quality of social presence, and similar matters.

In other words, rather than delving into the depths of life and contemplating complex intellectual and philosophical matters, they are interested in reflecting on issues that flow on the surface of life but have not received sufficient attention. This emphasis on the "way of being" and lifestyle is the most fundamental principle of the politics of subjectivity in the life of the new generation and has pulled the political down from its lofty social position to the level of everyday individual affairs. This transformation, which has a history in developed Western countries, is a new phenomenon in our country and undoubtedly has significant causes, factors, results, and consequences.

Therefore, the present research seeks to answer the question of what contexts have led to encouraging adolescents and young adults to engage in political action and what results arise from it. The hypothesis of the research is that generational change, due to various social, cultural, and psychological reasons, has opened a different window for the new

* Corresponding Author:

Mohsen Abbaszadeh Marzbali, Ph.D.

E-mail: m.abbaszadeh@umz.ac.ir

generation and paved the way for different political activism, the consequences of which depend on how the political system confronts this phenomenon.

Methodology

The approach chosen for this research is descriptive/analytical, utilizing library-based methods to organize the data descriptively/analytically. The independent variable in this study is Generation Z (adolescents and young adults born between 1995 and 2010), and the dependent variable is the political and social changes in Iran from 2017 to 2022. The intervening variable is the approach of the governing political system, which can either temporarily slow down or accelerate the changes or accumulate the demands of this generation.

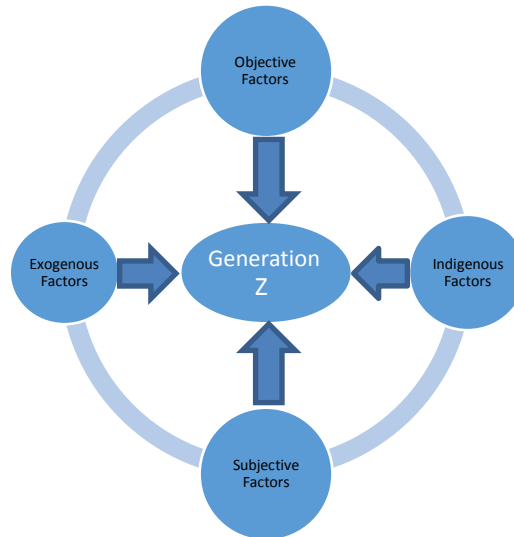
Analyzing the nature of this generation's activism requires a conceptual framework encompassing their drivers and agency modes. Therefore, to substantiate the hypothesis, a combined theoretical framework incorporating Karl Mannheim's "Generation Gap" theory and Anthony Giddens' concept of "Life Politics" is employed.

A) Mannheim's theory, situated within the sociology of knowledge, posits that thought is the product of human lived experience, which manifests uniquely in each era and period. This difference in the lived experience of each generation from the previous ones forms the basis for generational gaps. When the pace of cultural changes increases to the point where the current generation can challenge the cultural heritage of the past, a generational gap occurs.

B) Drawing from the literature of new social-political theory (within post-structuralist and late modernity approaches), the participation of Generation Z can be considered an act of "postmodern micro-politics against governmentality." As Foucault notes, power processes aimed at regulating and controlling life provoke forms of resistance that seek self-recognition in the name of the body and life; life "constantly" resists and rebels against the very system that seeks to control it. In this sense, Generation Z's activism can be understood within Anthony Giddens' interpretation of "Life Politics"; an activism that, by withdrawing the emancipatory holistic ideals of ideologies, pursues its meaning of life and manifests through new modes of "self-expression." This connects more with new social movements rather than traditional parties because it offers ordinary people more opportunities for direct and unmediated expression of identities and demands.

Overall, when the credibility of ideologies and existing institutions to guide and represent the demands of Generation Z is lost, the new generation turns away from the conventional political sphere (institutional activism through official channels of macro-politics) and gravitates towards a different sphere and style of political activity (non-institutional activism manifested in micro-politics of the streets and cyberspace).

In analyzing the emergence of this "generational gap in political activism," several interacting factors can be considered: 1) Objective or Hardware Factors: The most significant factor in this context is communication technology and social virtual networks, particularly messaging platforms like Instagram, WhatsApp, Telegram, Twitter, etc. 2) Subjective or Software Factors: Globalization, cosmopolitanism, postmodernity, and so on, in Giddens' interpretation, detach individuals from the historical context of their social life and local identity, thrusting them into the realm of life politics and global identity. 3) Endogenous or Internal Factors: The dominance of ideology, the creation of "others," and the division of society into "self" and "other" ultimately align two sets of values and norms—official (self) and unofficial (other)—against each other. 4) Exogenous or External Factors: The Islamic Republic of Iran's combative strategy against the Western world (based on the conflict between tradition and modernity) has confronted Iran with various challenges. Within this confrontational framework, generational gaps and the resulting socio-political tensions have always served to intensify the conflict between the Iranian government and external (especially Western) actors.

Results and Discussion

One characteristic often attributed to Generation Z is political disengagement or apathy, driven by a focus on lifestyle and a superficial engagement with issues rather than deep contemplation of broader social ideals. However, this generation has been active in Iran's socio-political transformations, which can be explained on three levels: 1) Macro or Philosophical Level: There is an intellectual struggle rooted in a philosophical dichotomy between traditionalism and modernism, leading to two different life-worlds and lifestyles. Generation Z not only moves beyond tradition (especially its religious aspects) but sometimes even surpasses modern thought frameworks, showing an inclination toward postmodernism. 2) Intermediate Level: Here, the struggle is political with a legalistic underpinning. The ideological approach of the Islamic Republic of Iran, stemming from the Islamic Revolution's ideology, encompasses all aspects of life, from macro issues like societal management to micro ones such as body governance. This pervasive ideological stance has drawn Generation Z into political activism despite their inherently non-political identity. 3) Micro Level: Focused on individual psychology, here we encounter the restless non-citizen who is unrecognized by both the government and parts of society, seeking "recognition" as described by Axel Honneth.

If we consider December 2017 as the starting point of Generation Z's participation in Iran's socio-political transformations, the new generation has evolved from a neutral observer to a highly active and leading player over five stages: 1) December 2017 Protests: With economic motives but socio-political undertones, Generation Z, then at most 20 years old, did not actively participate but their sensitivity to societal issues was aroused. 2) November 2019 Protests: Initially driven by economic concerns, these protests rapidly took on a political nature, marking the first active role of Generation Z. 3) January 2020 Protests: Triggered by the government's mishandling of the Ukrainian passenger plane downing, Generation Z played a more prominent role with increased motivation and confidence. 4) Scattered Protests between January 2020 and September 2022: These included regional protests (e.g., farmers in Isfahan protesting water shortages) and national ones (e.g., against mandatory hijab). Generation Z's participation varied but was notably strong in national protests, especially among young women. 5) September 2022 Protests: Following the death of Mahsa Amini, these protests marked a significant turning

point with high levels of anger, support for protesters, and participation across three layers: A) Emotional/Legal: Protesting Mahsa Amini's death. B) Social/Civil: Protesting the political system's handling of social rights (e.g., optional hijab). C) Political/Ideological: Protesting the political system's lack of timely and transparent responses and harsh crackdown on protests.

The 2022 tensions had diverse consequences categorized into three areas: 1) National Political Sphere: These events polarized all active societal domains beyond the internal political discourse (reformist/conservative), uniting civil society and the masses against the entire political system. 2) International Political Sphere: There was widespread reaction and support from the diaspora, foreign media, opposing and critical governments, and international organizations, questioning Iran's credibility. 3) Social Sphere: The normative conflict between the state-centric official discourse and the society-centric discourse became more pronounced. If Generation Z's dispersed and subtle social movements continue, they may weaken the state's governance, as the widespread adoption of previously illegitimate behaviors can normalize them, creating more space for alternative behaviors and norms.

Conclusion

Iranian society is once again on the brink of a significant transformation. Borrowing from Homa Katouzian's term, the "Short Term Society" of Iran faces the historic crossroads of "destruction and reconstruction or reform and completion." Generation Z, the driving force of protests, views the current societal structure as alien, unable to understand their language, emotions, and needs, and incapable of adapting to new conditions, thus desiring its destruction. The strategic question is how to shift from destruction to reform. Before treatment, recognizing the "representation crisis" in governance is crucial; a crisis in both representing material demands (economic-political) and recognizing post-material demands (identity and lifestyle). Based on this, two sets of actions are recommended:

- a) Tactical Actions: These are remedial, compensatory, and persuasive, aiming to "repair" the trust gap between the state and the people, "compensate" for the physical, financial, and emotional losses of those affected, and "convince" political activists, especially the youth, of the feasibility of political action within the existing political framework.
- b) Strategic Actions: These should occur in three areas: replacing the "governance" approach with "government" in bureaucracy, expanding "social justice" in the broadest sense (economic, cultural, social, political) in domestic policy, and leveraging "foreign policy capacities" to prioritize national interests and strengthen internal cohesion.

Keywords: Generation Gap, Generation Z, Life Politics, Self-expressivism, Socio-political Tensions, Iran.

Resources

- Alizadeh, Abdolreza; Azhdarizadeh, Hosein & Majid Kafi (2006). *Sociology of Knowledge*, 2nd edition, Qom: Research Center of Seminary and University.
- Azad Armaki, Taghi & Gholamreza Ghafari (2004). *Generational Sociology in Iran*, Tehran: Institute for Humanities and Social Science.
- Ashtiani, Manochehr (2017). *Karl Mannheim's Sociology of Knowledge*, Tehran: Ghatreh, 2 nd edition.
- Aboli, Abedin; Haghighi, Ali-Mohammad & Ghafar Zarei (2002). "The Impact of

Virtual Social Networks on the Political Behavior of Iranian Citizens (from 1997-87)", *Quarterly of Geography & Regional Planning*, 12 (46): 713- 732.

Alimi, Mahmoud; Eltiaminia, Reza & Hoseini, Ali (2012). "Study of Role of Medias and Social Networks in the Political Developments of Middle East and North Africa", *Political and International Knowledge*, 2 (1): 75-98.

Babayi-Fard, Asadollah & Rohi, Maryam (2017). "The Effect of Lifestyle on a Generation Gap between Young People in Kashan", *Intercultural Studies*, 11 (30): 35-61.

Bagheri, Khosro (2020). "Possibility and Factors of Generations Gap from a Psychological View", *Quarterly of Education Growth, School Counselor*, 15 (3): 4-7.

Bayat, Asef (2023). "Is Iran on the Verge of Another Revolution?", Retrieved from: <https://www.journalofdemocracy.org/is-iran-on-the-verge-of-another-revolution/>

Bashirieh, Hosein (2015). *Reason in Politics*, Teharn: Negah-e Mo`aser.

Bayat. A (2011). *Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East*, F. Sdeghi (Trans.), Amin Electronic Library, Retrieved from: WWW.AEL.AF. (In Persian)

Beck, Ulrich (2018). *Risk Society*, R. Fazel & M. Farahmandnezhad (Trans.), Tehran: Sales.

Castells, M. (2014). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*, M. Gholipor (Trans.), Tehran: Markaz. (In Persian)

Csobanka, Zsuzsa Emese (2016). "The Z Generation", *Acta Technologica Dubnicae*, 6 (2): 63 – 76.

Dadgar, Yadollah & Hasan Mahmoodvand (2022). "Analyzing the Relationship between Inequality and Social Unrest: Iran and the Selected Countries", *The Journal of Economic Studies and Policies*, 9 (1): 116- 141.

Delavari, Abolfazl (2022). "The Report of the 1st Symposium on Analysis and Future-Studies of the 2022 Protests", Retrieved from: <http://www.ipsa.ir/content/7>

Dolot, Anna (2018). "The characteristic of Generation Z", *e-mentor*, 44-50.

Fathi, Soroush & Maesomesh Motlagh (2011). Globalization and Generation Gap (A social study of generation gap by focusing on information and communication technologies). *Journal of Strategic Studies of Public Policy*, 2 (5): 145- 177.

Gholipour, Mojtaba (2023). *From Linear to Fluid: Understanding the Dormant*

- Phase of the Lifestyle Movement. *Strategic Studies Quarterly*, 26 (1): 67- 97.
- Gibbins, John. R & Bo Reimer. (2002), *Politics of Postmodernity*, M. Ansari (Trans.), Tehran: Gam-e Noo. (In Persian)
- Giddens, A. (2004). *The Giddens Reader*, F. Castell (Ed.), Tehran: Ghoghnos. (In Persian)
- Golmohammadi, Ahmad (2010). *Globalization, Culture, and Identity*, 4th Ed, Tehran: Ney. (In Persian)
- Hunterterm Shirin (2001). *Islam and the West*, H. Majd (Trans.), Tehran: Farzan. (In Persian)
- Ideological-Political Organization of the Army of Islamic Republic of Iran (2022). "A Comparative Review of the Sedition 2009 and Recent Disturbance", *Strategic-Political Monthly of Basa'er*, 435: 4- 82. (In Persian)
- Iftode, Dumitria (2019). "Generation Z and Learning Styles", *SEA – Practical Application of Science*, 7 (21): 255 – 262.
- Jafarzadeh- pour, Forouzandeh (2017). "Media, a Tool for Generations Classification in Iran", *Sociological Cultural Studies*, 8 (2): 1- 17. (In Persian)
- Kalhor, Sina; Rahmanipour, Reihaneh & Asieh Arhami (2018). "The Factors Effecting on Performativity of Hijab Policies and the Solutions", *Research Center of the Parliament of Islamic Republic of Iran*, Retrieved from: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1067213> (In Persian)
- Khajeh-Pour, Leyla (2017). "The Phenomenon of Generation Gap from an Educational View", *The 1st National Conference on the Pathology and Solutions of the Phenomenon of Generation Gap*, 1- 12. (In Persian)
- Kriesi, Hanspeter. (2007). "Political Context and Opportunity", in David Snow (Ed), *The Blackwell Companion to Social Movements*, London: Blackwell.
- Madani, Saeed (2020). *The Dead Fire: On the Protests of November 2019*, Tehran: Rahman Institute. (In Persian)
- Melucci, Alberto. (1989) *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*, London: Hutchinson.
- Moidfar, Saeed (2004). "Generation Gap or Cultural Rapture (a Review of Generation Rapture in Iran", *Journal of Social Science Letter*, 24: 55- 80. (In Persian)
- Moshirzadeh, H. (2002), *A Theoretical Introduction to Social Movements*, Tehran: The Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution. (In Persian)
- Norozpour, Morteza (2019). "Analysis of political protests of January 2018 in

- Iran". *Research Letter of Political Science*, 14 (4): 185- 220. (In Persian)
- Radrad, Aezam (1997). "A Critique on Karl Manheim`s Sociology of Knowledge", *Journal of Seminary and University*, 11 & 12: ۵۴- ۵۷. (In Persian)
- Rafie, Hosein & Majid Abbaszadeh Marzbali (2020). "The Challenges of Globalization and Cyber Space for Iran's National Identity and Solutions to Deal with them". *Journal of Politics and International Relations*, 3 (6): 85- 111. (In Persian)
- Raghfar, Hosein; Sangari Mohazab & Mahdieh Amini Abchoieh (2022). "Simulation of The Impact of Income Distribution on Social Unrest Using Agent-based Modeling Approach", *Quarterly Journal of Economic Research and Policies*, 30 (101): 57- 84. (In Persian)
- Sadeghi-Boroujerdi, Eskandar (2003). "Iran`s Uprisings for `Women, Life, Freedom`: Over-determination, Crises, and the Lineages of Revolt", *Politics*, 43 (3): 1- 36. DOI: 10.1177/02633957231159351
- Safaei, Reza, Jamshidian, Hadi & Hasan Darzian Rostami (2022). "The 2022 Disturbance from the Perspective of the Theory of Second Age of Media", *Quarterly Journal of Research on Security*, 21 (79): 83- 110. (In Persian)
- Salmani, Leila (2021). "The Place of Due Diligence Principle in Prevention of Air Accidents: Shooting of Ukrainian International Airlines Flight (752)", *Journal of Legal Research*, 19 (44): 61- 81. (In Persian)
- Sarokhani, Bagher (1996). *An Introduction to Encyclopedia of Social Science*, Tehran: Keyhan. (In Persian)
- Sharafi, Mohammadreza (2020). "Elements and Factors of Generation Gap from a Psychological View", *Quarterly of Education Growth, School Counselor*, 15 (3): 8- 13. (In Persian)
- Singh A. P & Dangmei, J (2016). "Understanding The Generation Z: The Future Workforce", *South Asian Journal of Multidisciplinary Studies (SAJMS)*, 3 (3):1 – 5.
- Sohrabi, Mahsiana; Tajik, Mohammadreza & Mansoor Mirahmadi Chenarooieh (2021). "The Discourse of the Neo-Reformists and Rhizomatic Bio-Movements: (2013-2019)", *Research Letter of Political Science*, 16 (12): 111- 138. (In Persian)
- Soleymani, Mohammad-Mehdi & Mohammad Torabi (2023). "Analyzing Iran`s the 2022 Unrest based on Communicative Action", *International Journal of Nations Research*, 8 (87): 27-49. (In Persian)

- Soleymanpour Omran, Mahbobeh (2017). "Conceptology of Generation Gap and Educational Solutions to Overcome", Scientific Quarterly Educational Research Letter, 12 (50): 69- 96. (In Persian)
- Taheri, Behrang; Tohidfam, Mohammad & Seyyed Mostafa Abtahi (2022). "The Sociological Legitimacy of the Islamic Republic of Iran within the Framework of Identity Policy", *Journal of Political Science*, 18 (59): 47- 71. (In Persian)
- Tajik, Mohammadreza. (2019). *Bio-Movement: This is not a Movement*, Tehran: Negah-e Moaser. (In Persian)
- Tavakol, Mohamad & Maryam Ghazinezhad (2006). "Generation Gap from a Macro Sociological Approach: Reviewing and Criticizing the Historical Generation Approach and the Conflict Approach, Concentrating on the Theories of Manheim and Bourdieu", *Journal of Social Science Letter*, 27: 96-124. (In Persian)
- Touraine, Alain. (2021). *Return of Actor: Social Theory in Postindustrial Society*, S. Sadeghizadeh (Trans.), Tehran: Sales. (In Persian)
- Touraine, Alain. (2020). *What is Democracy*, S. Sadeghizadeh (Trans.), Tehran: Sales. (In Persian)
- Yousefi, Nariman (2004). *Generation Gap: A Theoretical and Empirical Survey*, Tehran: Institute for Humanities and Social Science (In Persian).

زمینه‌ها و پیامدهای مشارکت نسل Z در تنش‌های سیاسی-اجتماعی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۱)

حسین دوست‌محمدی^۱ * محسن عباس‌زاده مرزبالی^۲

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی (مسائل ایران)، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

۲. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

لینک گزارش نتیجه مشابهت‌یابی: <https://www.samimnoor.ir/view/fa/SimilarityResult7?ItemID=9771414014/1.92%>

<https://doi.org/10.1735790.1402.19.1.2.2>

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۳۱

نوع مقاله: پژوهشی

واژگان کلیدی:

نسل Z، شکاف

نسل‌ها، سیاست

زندگی، خودابرازگری،

تنش‌های سیاسی و

اجتماعی، ایران

دگردیسی عمیق بینشی و کنشی در میان متولدان سه دهه اخیر و بازتاب آن در تنش‌های سیاسی و اجتماعی دهه اخیر، ضرورت بازخوانی هویت، رفتار، و خواسته‌های نسل جوان را گریزناپذیر کرده است. به‌منظور بررسی نسبت نسل Z با این تحولات، پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این پرسش است که «چه زمینه‌هایی سبب ترغیب نوجوانان و جوانان به کنش سیاسی شده و چه نتایجی را می‌تواند در پی داشته باشد؟» در پاسخ، فرضیه پژوهش این است که «تغییر نسل، به‌دلایل پرشمار اجتماعی، فرهنگی، و روان‌شناختی، سبب گشوده شدن پنجره‌ای متفاوت در برابر نسل جدید و زمینه‌ساز کنشگری سیاسی متفاوتی شده است که پیامدهای آن تابعی از نحوه رویارویی نظام سیاسی خواهد بود». در راستای بررسی فرضیه یادشده، چارچوب نظری ترکیبی، متشکل از نظریه «گسست نسل‌ها» ی کارل مانهایم و مفهوم «سیاست زندگی» آنتونی گیدنز به‌کار گرفته می‌شود و در پایان، راهکارهایی برای تعامل و اشتراک مسائل و مشکلات جامعه ایران با این نسل پیشنهاد می‌شود. داده‌های برآمده از رویکرد اسنادی و کتابخانه‌ای، به شیوه توصیفی-تحلیلی سامان می‌یابد.

* نویسنده مسئول:

محسن عباس‌زاده مرزبالی

پست الکترونیک: m.abbas zadeh@umz.ac.ir

مقدمه

روند جهانی شدن که به یاری فناوری ارتباطات و اطلاعات، تمام نقاط جهان را درنور دیده، در سه دهه گذشته به تدریج بر بخش گسترده‌ای از جنبه‌های عینی و ذهنی جهان زیست ایرانی تأثیرگذار بوده است. اما گویا به لحاظ ذهنی، جهان زیست ایرانی، دچار دگردیسی عمیق‌تری شده است که به دلیل تلاقی با سرعت فزاینده ارتباطات و انتقال اطلاعات، با نوعی آشفتگی و پرباشانی همراه است؛ زیرا، نه تنها حامل ارزش‌ها، هنجارها، و باورهای نسل‌های گذشته نیستند، بلکه در تعارض و تقابل با آن‌ها نیز قرار می‌گیرند (بابایی فرد و روحی، ۱۳۹۵، ۵۸).

تفاوت نسل جدید با نسل‌های گذشته، افزون‌بر ذات و ماهیت مطالبات، در مقیاس و سطح مطالبات است؛ به این معنا که نسل‌های گذشته در پی تحقق انگاره «رهایی اجتماعی» در قالب کلان‌روایت‌هایی همچون آزادی سیاسی، عدالت اجتماعی، و... بودند، اما نسل نوجوان و جوان امروز، خواهان «سیاست زندگی» یا خودابرازگری^۱ است؛ یعنی آزمودن و کسب موفقیت در دستیابی به روایت‌های خردی که «فردیت» به معنای «خویش‌تن» در آن محوریت دارد؛ خواسته‌هایی همچون از بین رفتن نظام اجتماعی سلسله‌مراتبی و دستیابی به برابری با سایر نسل‌ها، حق زندگی رضایت‌بخش و کرامت‌محور، انتخاب نوع پوشش و سبک زندگی، نحوه ارتباط با جنس مخالف، کیفیت حضور در اجتماع و... به عبارت دیگر، به جای پرداختن به ژرفای زندگی و تعمق در امور پیچیده فکری و فلسفی، به تأمل در اموری علاقه دارند که در سطح زندگی جریان دارد؛ اما به اندازه کافی به آن‌ها توجه نمی‌شود.

در این فقره، گویا نسل جدید، خواسته یا ناخواسته به قلمرو میکروسیاست پسامدرن وارد شده‌اند. یکی از ویژگی‌های عمده این نسل، آمیختن دو حوزه خصوصی و عمومی است؛ زیرا، هرگونه امر شخصی را امری سیاسی به‌شمار می‌آورند. امر شخصی، به معنای «ابراز وجود»، برجسته‌ترین خط قرمز آن‌ها به‌شمار می‌آید. به تعبیر اولریش بک: «خواهان حق برخورداری از رویکرد شخصی خودشان درباره زندگی هستند و می‌خواهند «خود» در این زمینه تصمیم بگیرند» (بک، ۱۳۹۷، ۱۸۰) و به عنوان تجربه زیسته به جامعه تسری دهند؛ در این معنا، حامل تعبیر آلن تورن از سوژگی هستند؛ سوژگی به معنای تلاش برای تبدیل یک موقعیت زیسته به یک کنشگری آزاد و دمیدن روح «آزادی» در کالبد جبر اجتماعی و میراث فرهنگی (تورن، ۱۳۹۹، ۳۶).

1. Self-expressivism

براین اساس، کنشگری به مثابه مطالبه آزادی انتخاب «شیوه بودن» و سبک زندگی، امر سیاسی را از جایگاه بلند اجتماعی‌اش به زیر کشیده و تا حد امور روزمره فردی تنزل داده است. این «فروسیاست» یا نگاه به سیاست به مثابه امری در طول سایر عناصر زندگی، نه بر فراز آن‌ها، در کشور ما پدیده‌ای جدید است و بی تردید، علل، عوامل، و پیامدهای شگرفی دارد.

پژوهش حاضر، در پی آن است تا چرایی و چگونگی مشارکت نسل Z در امر سیاسی را در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۱ بررسی کند. پرسش این است که «چه زمینه‌هایی موجب ترغیب نوجوانان و جوانان به کنش سیاسی شده و چه نتایجی در پی داشته است؟» متغیر مستقل در این پژوهش، نسل Z (نوجوانان و جوانان متولد سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۰ یا ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰) و متغیر وابسته، تحولات سیاسی و اجتماعی ایران بین سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۱ است. متغیر مداخله‌گر نیز رویکرد نظام سیاسی حاکم است که سبب کند شدن مقطعی یا سرعت بیشتر انباشت مطالبات این نسل و در نتیجه، تحولات اجتماعی-سیاسی می‌شود. فرضیه پژوهش این است که «تغییر نسل، به دلایل پرشمار اجتماعی، فرهنگی، و روان‌شناختی، سبب گشوده شدن پنجره‌ای متفاوت در برابر نسل جدید و زمینه‌ساز کنشگری سیاسی متفاوتی شده است که پیامدهای آن، تابعی از نحوه رویارویی نظام سیاسی با این پدیده خواهد بود». در پژوهش حاضر، داده‌ها به شیوه توصیفی-تحلیلی ساماندهی شده‌اند.

۱. پیشینه پژوهش

آصف بیات (۲۰۲۳) در یادداشتی با عنوان «آیا ایران در آستانه انقلاب دیگری است؟»، تحركات خیابانی سال ۱۴۰۱ را حرکت آرام «نا-جنبشی» می‌داند که در پی ایجاد شیوه‌های زندگی و هنجارهای جایگزین است. به نظر او، این رویداد، حاکی از «یک تغییر پارادایم در ذهنیت ایرانی» است که در آن کرامت انسانی، به زمینه گسترده بسیج اجتماعی تبدیل شده است و خستگی معترضان، به معنای پایان جنبش نیست، بلکه به معنای پایان یک چرخه از اعتراضات است.

صادقی بروجردی (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان «شورش‌های ایران برای، زن، زندگی، آزادی»، وقوع این رویدادها را تلاش‌هایی در راستای رسیدن به حقوق و آزادی‌های دموکراتیک در ایران ارزیابی می‌کند که بر اثر هم‌افزایی چند بحران جداگانه ریشه‌دار در سیستم، ظاهر شده‌اند. این بحران‌ها، عبارتند از: سرکوب جنسیتی، تداوم مشکله قومی-ملی، بن‌بست

اصلاحات در دموکراسی مذهبی، و اقتصاد سیاسی نولیبرال اقتدارگرا.

قلی‌پور (۱۴۰۲) در مقاله «گذار از جنبش خطی به جنبش سیال؛ چارچوبی برای درک دوره نهفتگی جنبش‌های اجتماعی» ابتدا با مقایسه ۷ شاخص (عرصه، نوع، معیار، مهم‌ترین تجلی، بروز نشانه‌ها، وجه غالب، و مخاطب اصلی) دو نوع جنبش اجتماعی خطی و سیال را معرفی کرده و تنش‌های سال ۱۴۰۱ را جزو جنبش‌های سیال معرفی می‌کند که پس از ظهور و اوج‌گیری در نیمه دوم سال ۱۴۰۱، دوره نهفتگی خود را تجربه می‌کند. او که یکی از ویژگی‌های عمده این جنبش را خلل در پیوندهای بین‌نسلی ارزیابی می‌کند، جوانان و نوجوانان دهه‌های ۱۳۷۰، ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ را موتور پیشران این جنبش و مهم‌ترین دغدغه‌شان را زیست خودمختارانه و سوژه‌محور می‌داند.

توحیدلو (۱۴۰۱) در مقاله «فرا ترکیب تحلیل‌های موجود درباره اعتراض‌های ۱۴۰۱ ایران»، عوامل به‌وجودآورنده این اعتراض‌ها را به سه دسته تقسیم می‌کند: «ناکارآمدی‌های سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی»، «تغییرات اجتماعی و فرهنگی، از جمله در سبک زندگی»، و «شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی و نقش پررنگ نسل Z در آن». براساس یافته‌های او، سوژگی، کانونی شدن مفاهیم حاشیه‌ای، و دگردیسی در هنجارها، از زمینه‌های عمده بروز این اعتراض‌ها به‌شمار می‌آیند.

صفایی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله «اغتشاشات مهر، آبان، و آذر ۱۴۰۱ از منظر نظریه عصر دوم رسانه‌ها»، بر نقش رسانه‌ها در تضعیف باورها و هنجارهای محلی و تقویت هنجارهای جهانی تأکید کرده و این وضعیت را عامل شکل‌گیری هویتی جدید در برابر هویت گذشته می‌دانند. در این مقاله، نقش رسانه‌های فارسی‌زبان خارج از کشور در شکل‌گیری این پدیده، بسیار برجسته ارزیابی شده است. همچنین، از آنجاکه شبکه‌های مجازی نیز در تشدید این فضا مؤثر بوده و بیش از نیمی از فعالان عرصه رسانه‌های مجازی را جوانان بین ۱۸ تا ۲۹ سال تشکیل می‌دادند، نقش برجسته نسل Z در این تحولات، بازشناسی شده است.

مفخمی شهرستانی و احتشامی (۱۴۰۱) در مقاله «تحلیل امنیتی-اجتماعی ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱»، ضمن تمایزگذاری میان اعتراض و اغتشاش، عوامل اصلی شکل‌دهی به این ناآرامی‌ها را در هفت بعد معرفی کرده‌اند که عبارتند از: تحرکات قومی-مذهبی-جنسیتی، گسست فکری نسل جوان با والدین، انحرافات اعتقادی در نسل جوان، تمایل نسل جوان به خوشگذرانی، و... در ادامه، جوانان، زنان، و اقلیت‌های قومی و مذهبی، بازیگران اصلی این ناآرامی‌ها معرفی شده‌اند.

سهرابی، تاجیک، و میراحمدی (۱۴۰۰) در مقاله «گفتمان نواصلاح‌طلبی و گفتمان امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران؛ زیست-جنبش‌های ریزوماتیکی (۱۳۹۸-۱۳۹۲)» حرکت‌های جمعی دهه اخیر را «زیست-جنبش»‌های خودجوش، بی‌رهبر، بی‌مرکز، و درعین حال، احیای پذیری به‌شمار آورده‌اند که در سطح یک «نیروی واکنشی» و «بلوک‌های نیاز» همبسته آن هستند؛ نیرویی که تنها در پناه رخداد‌های ملت‌هت بیرونی پدیدار شده و فاقد توان ایجاد پیوندهای ریزوماتیک در راستای اعمال تغییرات بنیادین و انقلابی بوده است. در نتیجه، در حوزه گفتمان امنیت ملی، تهدید جدی‌ای به‌شمار نمی‌آید، بلکه نیازمند اتخاذ راهکارهای نجات و رویارویی بلندمدت است.

دال مرکزی مقاله‌های بررسی شده، بیشتر نسل جوان را به‌عنوان متغیر وابسته در نظر می‌گیرد که با تأثیرپذیری از عناصر مهم‌تری، وارد تنش‌های اخیر شده است و به‌همین دلیل، حضورشان در حاشیه می‌گنجد. همچنین، ویژگی‌ها و دلالت‌های اجتماعی، سیاسی، و امنیتی ناآرامی‌های نیمه دوم سال ۱۴۰۱ را بررسی کرده‌اند؛ درحالی‌که مقاله حاضر به تحولات فرهنگی و فکری نسل Z، بیش از تغییرات دیگر توجه داشته و درواقع، تغییر کنش آن‌ها را ناشی از تغییر بینش‌شان می‌داند؛ هرچند از نقش عوامل محیطی در باز شدن پای این نسل به عرصه سیاسی نیز غفلت نمی‌ورزد.

۲. چارچوب نظری پژوهش

تحلیل ماهیت کنشگری نسل Z، نیازمند دستگاه مفهومی‌ای است که پیشران‌ها و نحوه عاملیت این نسل را دربرگیرد. در این راستا، تدارک یک چارچوب نظری ترکیبی ضروری به‌نظر می‌رسد.

۱-۲. نظریه «گسست نسل‌ها»ی کارل مانهایم

برای بررسی موضوع گسست نسل‌ها، رهیافت‌های پرشماری وجود دارد که در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان از دو رهیافت نسل تاریخی و رهیافت تضادگرا نام برد. در رهیافت نخست، تجربه‌های تاریخی، حوادث، و خاطرات مشترک و در رهیافت دوم، تضاد منافع به‌معنای موسع آن محوریت دارد. در رهیافت تاریخی، کارل مانهایم^۱ و در رهیافت تضاد، پی‌یر بوردیو^۲ از برجستگی خاصی برخوردارند (توکل و قاضی‌نژاد، ۱۳۸۵، ۹۸-۱۰۸). مانهایم

1. Karl Mannheim

2. Pierre Bourdieu

(۱۸۹۳-۱۹۴۷)، فیلسوف و جامعه‌شناس اروپایی، از برجسته‌ترین چهره‌هایی است که موضوع گسست نسل‌ها را بررسی کرده است. تأملات وی که در چارچوب جامعه‌شناسی شناخت قرار می‌گیرد، بر رابطه میان معرفت و هستی اجتماعی و انواع صورت‌بندی‌های اجتماعی تمرکز دارد (علیزاده و همکاران، ۱۳۸۵، ۲۷)؛ به این معنا که شرایط اجتماعی خاص هر دوره، چگونگی اندیشه در آن دوره را تعیین می‌کند (راودراد، ۱۳۷۶، ۵۷-۵۴). دال مرکزی جامعه‌شناسی او، وحدت فکر و زندگی بود و اندیشه را حاصل تجربه زیسته بشر در نظر می‌گرفت که در هر زمانه‌ای با صورت‌بندی خاصی ظاهر می‌شود (آشتیانی، ۱۳۹۶، ۲۰۵).

همین تفاوت تجربه زیسته هر نسل با نسل دیگر، زمینه‌ساز گسست نسل‌ها می‌شود.

مانه‌ایم بر این نظر است که زمانی که سرعت تغییرات فرهنگی به اندازه‌ای افزایش یابد که نسل کنونی بتواند با اتکا به آن میراث فرهنگی نسل گذشته را به چالش بکشد، گسست نسلی^۱ روی خواهد داد. نکته مهم این است که تعداد انگشت‌شماری از تحول‌خواهان نسل گذشته که «طلایه‌داران» خوانده می‌شوند، نخستین گام‌های این گسست را برمی‌دارند و نسل جدید، دنباله‌رو آن‌ها می‌شوند (معیدفر، ۱۳۸۳، ۶۱). از همین فراز کوتاه می‌توان دریافت که نگاه او به نسل، چیزی فراتر از اشتراک در سن و سال افراد است. به نظر وی، تعریف نسل، بیش و پیش از آنکه کمیت‌محور باشد، کیفیت‌محور است؛ نسل، تنها کسانی نیستند که در یک بازه زمانی خاص متولد شوند، بلکه صرف‌نظر از سن و سالشان، گروهی از انسان‌ها هستند که در یک جغرافیای واحد در دوره جوانی خود تجربه‌های تاریخی سترگی را پشت سر گذاشته و کم‌وبیش به هویت مشترکی دست یافته باشند. برجستگی این تعریف از نسل، محوریت نوعی آگاهی یا هویت متمایز است که نسل موردنظر را از نسل پیش و پس از خود جدا می‌کند (توکل و قاضی‌نژاد، ۱۳۸۵، ۹۸).

درواقع، نگاه مانه‌ایم به نسل، نگاه بیولوژیکی نیست، بلکه آن را پدیده‌ای اجتماعی در نظر می‌گیرد. برای درک بهتر نگرش او باید بین دو واژه «هم‌زیستی»^۲ و «هم‌زمانی»^۳، که بیانگر تفاوت بین دو واژه «زمان»^۴ و «دوره»^۱ است، تفاوت قائل شد. اینکه انسان در چه زمانی

1. Generation Gap
2. Coexistence
3. Contemporaneity
4. Time

زندگی کرده، با اینکه در چه دوره‌ای زندگی کرده است، تفاوت‌های بسیاری دارد. در همزیستی، انسان‌ها در جغرافیایی یگانه، تجربه‌های تاریخی مشترکی را از سر می‌گذرانند، اما در هم‌زمانی، اولاً بحث جغرافیای یگانه مطرح نیست و ثانیاً، هم‌زمانی الزاماً به این معنا نیست که همه تجربه تاریخی یکسانی را از سر گذرانده باشند. در جامعه‌شناسی نسل‌های مانهایم، کلیدواژه «واحد نسلی»^۲ می‌تواند در روشنی‌بخشی به بحث راهگشا باشد. به تعبیر او، واحد نسلی، عبارت است از مجموعه‌انسان‌هایی که در جامعه‌ای با ساختار معین و مشخص، ذیل گفتمان یا ایدئولوژی خاص، در حال ادراک، تجربه، یا کسب نوع خاصی از آگاهی هستند و در برابر هم به کنش متقابل می‌پردازند (یوسفی، ۱۳۸۳، ۳۸).

۲-۲. سیاست زندگی^۳ و بیانگر باوری^۴ سیاسی

با وام‌گیری از نظریه‌های اجتماعی-سیاسی جدید (در رویکردهای پساساخت‌گرا و مدرنیته متأخر)، مشارکت نسل Z را می‌توان کنشی از جنس «خرده‌سیاست پسامدرن علیه حکومت‌مندی» در نظر گرفت. چنان‌که فوکو یادآور می‌شود، فرایندهای قدرت که در پی تنظیم و کنترل زندگی هستند، شکل‌هایی از مقاومت را برمی‌انگیزانند که خواستار بازشناسی خود به نام بدن و زندگی می‌شود؛ یعنی به همان چیزی تکیه دارند که قدرت آن را فراگرفته است: بدن و زندگی؛ نیازهای اساسی و ماهیت انضمامی انسان، تحقق بالقوگی‌اش، و فراوانی امکان‌ها. در این معنا، زندگی، «بی‌وقفه» مقاومت می‌ورزد و به‌عنوان مبارزه سیاسی اعتبار می‌یابد و علیه همان نظامی می‌شورد که خواهان کنترل آن است (تاجیک، ۱۳۹۸، ۱۹۲-۱۹۱).

در تعبیر آلبرتو ملوچی^۵، جنبش‌های اجتماعی جدید برای اثبات و تأیید چیزی مبارزه می‌کنند که دیگران آن را نفی یا انکار می‌کنند (ملوچی، ۱۹۸۹، ۶۴). بر همین اساس، کنشگری نسل Z را می‌توان در چارچوب برداشت جدیدی از کنش سیاسی درک کرد که آنتونی گیدنز «سیاست زندگی» می‌نامد؛ یعنی کنشی که با صرف‌نظر کردن از آرمان‌های رهایی‌بخش کل‌گرایانه ایدئولوژی‌ها، به دنبال پیگیری معنای خود از زندگی است (گیدنز، ۱۳۸۳، ۴۷۲) و از آنجاکه «امر شخصی، امر

1. Age
2. Generational unit
3. Life Politics
4. Self-expressivism
5. Melucci

سیاسی است»، مطالبهٔ بازشناسی هویت و سبک زندگی، کنش سیاسی در معنای عمیق آن (مطالبهٔ بازآرایی نظام هنجاری جامعه) است. این نوع سیاست‌ورزی در قالب سبکی پیگیری می‌شود که گیینز و ریمر «بیانگر باوری سیاسی» می‌نامند؛ یعنی شیوه‌های جدید ابراز وجود و سبک زندگی، شکل دادن به خود و واقعیت اجتماعی آن‌گونه که فرد احساس می‌کند هست و می‌خواهد بشود و از منابع قابل دسترس خویش برای رسیدن به آن آگاه است. کنش سیاسی، یکی از ابزارهای خواست بیانگر باورانه است؛ اما در اینجا کنشگری به جای احزاب سنتی با جنبش‌های اجتماعی جدید گره می‌خورد؛ زیرا، امکان بیشتری برای ابراز مستقیم و بی‌واسطهٔ هویت‌ها و مطالبات را به افراد عادی می‌دهد (گیینز و ریمر، ۱۳۸۴).

درواقع، به اقتضای نوع مطالبه و به دلیل تصلب زیست سیاسی حاکم یا عدم کفایت قالب‌های متعارف نمایندگی (ساختار هنجاری و نهادی حکومت و احزاب)، کنشگران جدید این سبک متفاوت و نامتعارف را برای «ابراز خود» برمی‌گزینند؛ سبکی که ملوچی، سیالیت، چهره‌پذیری دائمی، و ادغام‌ناپذیری آن‌ها در نظم موجود را ویژگی آن معرفی می‌کند؛ زیرا، حاضر نیستند به ترجمهٔ نهادی تن دهند و به یک سیاست خاص فروکاسته شوند (مشیرزاده، ۱۳۸۱، ۲۰۴-۲۰۵). به بیان دقیق‌تر، این نوع کنش‌های جمعی، مصداق تعبیر ژیل دلوز از «ریزوم وارگی» هستند. برخلاف ساختار درختی که با ارتباطات خطی، عمودی، و گوش به فرمان سروکار دارد، ساختار ریزومی، فضاها و ارتباطات افقی، چندگانه، و همه‌جانبه را تداعی می‌کند و هر می و گوش به فرمان نیست، بلکه نوعی حرکت وحدت‌گریز است که مرکزش در هیچ‌جا نیست و در عین حال، در همه‌جا حضور دارد؛ بنابراین، به سبب ویژگی ضدتمرکز و سلسله‌مراتب، در حال «شدن»^۱ دائمی است و زندگی ایلیاتی و کوچ دائمی را که با محدودیت و سکون نمی‌سازد، تداعی می‌کند (تاجیک، ۱۳۹۸، ۱۷۸-۱۷۷).

روی هم رفته، هنگامی که اعتبار ایدئولوژی و نهادهای رایج برای راهبری و نمایندگی مطالبات نسل Z از دست می‌رود، نسل جدید از سبک و عرصهٔ متعارف سیاسی (کنشگری نهادی از مجاری رسمی کلان‌سیاست) روی برگردانده و به سبک و عرصهٔ متفاوتی از فعالیت سیاسی (کنشگری غیرنهادی متجلی در خرده‌سیاست خیابانی و فضای مجازی) روی می‌آورند.

1. Becoming

۳. الگوی مفهومی پژوهش

در تحلیل پیدایش این «گسست نسلی در سیاست‌ورزی» می‌توان برهم‌کنش چند عامل را در نظر گرفت:

۱. عوامل عینی یا سخت‌افزاری: مهم‌ترین عامل در این زمینه، فناوری ارتباطات و شبکه‌های مجازی اجتماعی، به‌ویژه پیام‌رسان‌های اینستاگرام، واتس‌آپ، تلگرام، توئیتر، ... هستند. عمده‌ترین ویژگی‌هایی که سبب افزایش میزان نفوذ این شبکه‌ها شده‌اند، عبارتند از: در دسترس بودن، نوین بودن، تنوع و تکثر اطلاعات، صراحت و شفافیت محتوای تولیدی (ابولی، ۱۴۰۱، ۷۲۱)، چندرسانه‌ای بودن، دسترسی آسان و سریع، گفت‌وگوی مستقیم و بی‌واسطه (التیامی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲، ۸۴). این اثرگذاری بر نسل جوان، بیش از سایر نسل‌هاست؛ زیرا، بیشتر کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی از این نسل هستند؛ شبکه‌هایی که می‌توانند با مرتبط کردن افراد متمایز شده از واسطه فضای فیزیکی گذر کرده و فرصت بی‌نظیری برای ساختن شبکه‌های انفعالی و فعال ایجاد کنند (بیات، ۱۳۹۰، ۳۴-۲۹).

۲. عوامل ذهنی یا نرم‌افزاری: جهانی شدن^۱، جهان‌وطن‌گرایی، پسامدرنیته، و...؛ جهانی شدن، به مثابه فرایند فشردگی فزاینده زمان و فضا که مردم را کم‌وبیش و به گونه‌ای نسبتاً آگاهانه در جامعه جهانی واحدی ادغام می‌کند (گل محمدی، ۱۳۸۹، ۲۰)، افراد را از بستر تاریخی زندگی اجتماعی و هویت بومی شان جدا کرده و به عرصه سیاست زندگی و هویت جهانی پرتاب می‌کند. (رفیع و عباس‌زاده، ۱۳۹۸، ۹۰). در جهان زیست رسانه‌ای و مجازی شده این عصر، کنشگری سیاسی در قالب جدیدی پدیدار می‌شود که مانوئل کاستلز مختصات آن را چنین شرح می‌دهد: (۱) ارتباطات خودجوش، افقی یا شبکه‌ای، در ساختار مرکززدایی شده و بی‌رهبر؛ (۲) پخش و پرسی پیام‌ها؛ (۳) دورگه بودن، به معنای حضور هم‌زمان در فضای مجازی واقعی؛ (۴) محلی-جهانی بودن، به معنای پیوستن به جهان در عین وقوع در محدوده کشوری؛ (۵) بی‌برنامگی، به دلیل مطالبات متکثر و نامحدود کنشگران؛ (۶) خودتأمل‌گری، به معنای بازاندیشی پیوسته درباره آنچه هستند و می‌خواهند به دست آورند؛ (۷) بی‌خشونت و انکا به نافرمانی مدنی (هرچند گاهی در برابر خشونت پلیس، به خشونت متوسل می‌شوند) (کاستلز، ۱۳۹۳).

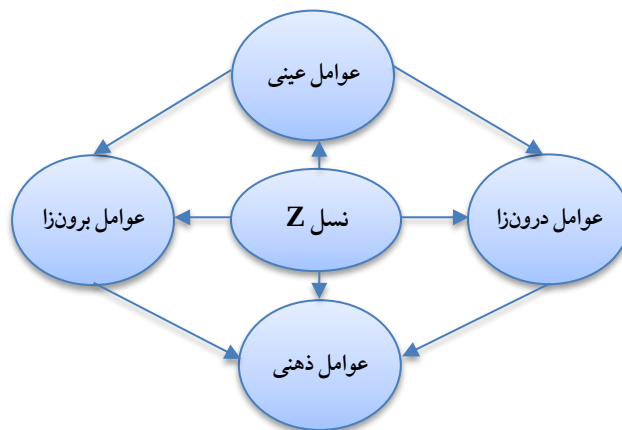
۳. عوامل درون‌زا یا داخلی: حاکمیت ایدئولوژی، به‌خاطر هویت‌سازی غیریت‌سازانه، بر

1. Globalization

تفکیک جامعه به خودی/ غیرخودی استوار است (بشیری، ۱۳۹۴، ۸۱۴). طُرفه آنکه تحکیم و تعمیق هویت خودی از راه برجسته‌سازی هویت غیرخودی به سرانجام می‌رسد و در نتیجه، دو دسته از ارزش‌ها و هنجارهای رسمی [یا خودی] و غیررسمی [یا غیرخودی] در برابر هم صف‌آرایی می‌کنند (طاهری و همکاران، ۱۴۰۱، ۵۹). این روند از سطح کلان در نظام بین‌الملل تا سطح خُرد در روابط بینافردی جریان دارد. در برابر فضای ایدئولوژیک، شاهد تحولی ناظر به فردگرایی، تنوع، عدم‌تجانس، و مرکززدایی بوده‌ایم که به‌عنوان واکنشی به گرایش‌های یک‌سویه و یکسان‌ساز، قابل‌ارزیابی است (کریسی^۱، ۲۰۰۷، ۹۰-۶۷).

۴. عوامل برون‌زا یا خارجی: بنای راهبرد مبارزه‌جویی و تنش بین جمهوری اسلامی ایران و غرب، بر تضاد سنت و مدرنیته استوار شده است. در این صحنه، جمهوری اسلامی به‌نماینده‌گی از سنت با مظاهر تجدد غربی مبارزه می‌کند. اتخاذ این رویکرد، به‌تعبیر هانتز، ایران را با چالش‌هایی مانند تقابلی شدن سیاست خارجی، ارزیابی غیرواقع‌بینانه توانمندی‌های خود و رقیب، واکنش سایر بازیگران بین‌المللی به رویکرد تهاجمی و انقلابی جمهوری اسلامی و پیامدهای آن، و... روبه‌رو کرده است (هانتز، ۱۳۸۰، ۲۳۰-۲۲۰). در چارچوب این فضای تقابلی، همواره شکاف‌های نسلی و تنش‌های اجتماعی-سیاسی برآمده از آن به زمینه‌ای برای تشدید تقابل میان حکومت ایران و بازیگران غربی تبدیل شده است.

شکل شماره (۱). الگوی مفهومی پژوهش

حاصل آنکه، از اواخر قرن بیستم، شاهد تلاقی مجموعه‌ای از عوامل معرفت‌شناختی، جامعه‌شناختی، و سیاسی هستیم که در همنشینی با هم، سبب ظهور بینش پسایدنولوژیک و سبک جدیدی از کنشگری شده‌اند؛ بینش و کنشی که اگرچه ابتدا در جوامع غربی ظهور و بروز یافت، به اقتضای سرایت‌پذیری هنجارها و پدیده‌ها در عصر جهانی‌شدن، منجر به تغییر ذائقه‌ها، هنجارها، و جهان‌بینی‌های جوامع در حال‌گذار نظیر ایران نیز شد.

۴. نسل و شکاف نسل‌ها

براساس داده‌های دائرةالمعارف علوم اجتماعی، «در جمعیت‌شناسی، نسل به گروهی از افراد اطلاق می‌شود که مرحله‌ای از حیات را با یکدیگر آغاز کرده یا پایان داده باشند؛ گروهی که در یک زمان فارغ‌التحصیل می‌شوند، در زمانی به نسبت نزدیک با هم به دنیا آمده یا ازدواج کرده‌اند» (ساروخانی، ۱۳۷۵، ۱۰۷). این تعریف بر عنصر زمان تأکید دارد. نسل، از نقطه‌نظر زیست‌شناختی و شجره‌شناختی، معنای آشکاری دارد و بر خلفیت منظم یک رسته هم‌دوره از یک نیای مشترک اطلاق می‌شود (آزادارمکی و غفاری، ۱۳۸۳، ۱۸). در این تعبیر، تداوم ویژگی‌های زیست‌شناختی و هم‌خونی اهمیت دوچندانی دارد. در تعریفی دیگر، فرد و مقطع زمانی او، فرع بر ساختار اجتماعی و تحولات تاریخی‌ای است که نسل، درون آن شکل می‌گیرد و سرانجام، به هویت مستقلی دست می‌یابد که با نسل پیشین و پسین متمایز می‌شود. این دیدگاه به اندیشه مانهایم نزدیک‌تر است.

جامعه‌شناسان غربی، نسل را به چند مفهوم مختلف به کار برده‌اند. برخی، از جمله کرتزر، با نگاهی «افقی»، نسل را براساس روندهای اجتماعی جاری در زندگی به چهار دسته تقسیم می‌کند: ۱) «خویشاوندی»: مانند رابطه والدین و فرزندان؛ ۲) «هم‌دوره‌ای»: مانند دانشجویان یک مقطع تحصیلی یا ورودی‌های یک سال تحصیلی؛ ۳) «مرحله‌ای از زندگی»: مانند کسانی که در مقطع خاصی از زمان، ازدواج می‌کنند یا اشتغال می‌یابند، و...؛ ۴) «دوره‌ای تاریخی»: مانند نسل انقلاب، نسل جنگ، و... (فتحی و مطلق، ۱۳۹۰، ۳).

برخی دیگر، مانند اشتراوس، بدون اشاره به مقطع یا بازه زمانی خاصی، افراد نسل‌ها را براساس کیفیت روان‌شناختی به چهار گروه سازگار^۱، واکنش‌گرا^۲، آرمان‌گرا^۱، و مدنی^۲ تقسیم

1. Adaptive

2. Reactive

کرده‌اند (جعفرزاده‌پور، ۱۳۹۶، ۳). عده‌ای نیز، از زاویه نگاه «عمودی»، با تمرکز بر مقاطع زمانی یا دوره‌های تاریخی، نسل قرن ۲۰ را در چارچوب چند عنوان دسته‌بندی کرده‌اند: (۱) نسل بزرگان یا متولدان بین سال‌های ۱۹۱۰ تا ۱۹۲۵؛ (۲) نسل خاموش یا متولدان بین سال‌های ۱۹۲۶ تا ۱۹۴۵؛ (۳) نسل انفجار جمعیت یا متولدان بین سال‌های ۱۹۴۶ تا ۱۹۶۳؛ (۴) نسل X یا متولدان بین سال‌های ۱۹۶۴ تا ۱۹۸۰؛ (۵) نسل Y یا متولدان بین سال‌های ۱۹۸۱ تا ۲۰۰۰؛ (۵) نسل Z یا متولدان سال ۲۰۰۱ به بعد [البته در تعبیر پربسامدتر، متولدان سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۰ که در ادبیات اجتماعی ایران، به نام دهه‌هشتادی‌ها و دهه‌نودی‌ها شناخته می‌شوند]^(۱).

نسل Z، با عنوان‌های پرشماری خطاب می‌شود که برخی از آن‌ها عبارتند از: نسل فراسده، نسل فیس‌بوک، نسل شهروندان دیجیتال، نسل سوئیچرها، نسل بچه‌های دات‌کام، نسل i [i اشاره به اینترنت است]، نسل ارتباط، نسل دیجیتال، نسل پاسخ‌گو [یا مسئولیت‌پذیر]، و... (سوبانکا^۳، ۲۰۱۶، ۶۷). آنا دولوت^۴ در باب مشخصات نسل Z می‌گوید این نسل توان استفاده هم‌زمان و زندگی در دو جهان واقعی و مجازی را دارد و حتی آن‌ها را مکمل یکدیگر می‌داند (دولوت، ۲۰۱۸، ۴۵). لویی گیرای^۵، نسل Z را افرادی دارای سواد فنی می‌داند که «در جامعه‌ای جهانی متولد شده‌اند که در آن به‌نظر می‌رسد، همه‌چیز به هم مرتبط است. آن‌ها نیز به‌همین ترتیب [به این جهان مرتبط یا] وابسته هستند...؛ نسل سده به‌احتمال زیاد و به‌گونه‌ای قابل‌توجه، بخش عمده‌ای از زندگی خود را به‌صورت آنلاین و با تلفن همراه در دست زندگی می‌کنند و از ارتباط با دوستان و خانواده گرفته تا انجام خریدهای مهم را به‌همین سبک انجام می‌دهند» (گیرای، ۲۰۲۲، ۱۴-۱۳). دامیترا ایتوده^۶ نیز ویژگی‌های نسل Z و راه‌های یادگیری آن را چنین معرفی می‌کند: «خلاقیات، انعطاف‌پذیری، استقلال و افزایش مراقبت از محیط زیست» (ایتوده، ۲۰۱۹، ۲۵۶). شاید خلاصه‌ترین و گویاترین تبیین درباره

1. Idealist
2. Civic
3. Csobanka
4. Dolot
5. Louie Giray
6. Iftode

نسل Z را ای. پی. سینگ و دانگ مئی^۱ ارائه کرده باشند: «آن‌ها نسل خودت انجامش بده، هستند»^۲ (سینگ و دانگ مئی، ۲۰۱۶، ۲).

برخی جامعه‌شناسان، بین شکاف نسل‌ها، گسست نسل‌ها، و انقطاع نسل‌ها، تفاوت قائل می‌شوند. در این رویکرد، تفاوت در علایق و دیدگاه‌ها، مصداق شکاف نسلی، تضاد فرهنگی بین دو نسل، مصداق گسست نسل‌ها، و تضاد در پارادایم معرفتی بین دو نسل، مصداق انقطاع نسلی معرفی می‌شود (صادقی‌زاده، ۱۳۹۹، ۱۰۶)؛ اما با توجه به ظهور هم‌زمان برخی از نشانه‌های شکاف، گسست، و انقطاع نسلی در تنش‌های سال‌های اخیر، تفکیک این سه مقوله ناممکن به نظر می‌رسد.

گسست نسلی، دارای زمینه‌هایی است که می‌توان در چارچوب هفت عنوان به شرح زیر جمع‌بندی کرد: (۱) قطع ارتباط بین فضای معنایی دو نسل: مانند قطع ارتباط بین فضای معنایی دو نسل آرمان‌گرا و واقع‌گرا؛ (۲) دگردیسی در آرمان‌ها و اهداف: مانند تفاوت بین آرمان‌ها و اهداف نسل انقلابی و نسل مدنی؛ (۳) استحاله مفاهیم و واژگان: به عنوان نمونه، واژه مستضعف به قشر آسیب‌پذیر، دهک دهم یارانه‌بگیر، و زیر خط فقر استحاله یافته و دیگر بار ایدئولوژیک اولیه را حمل نمی‌کند؛ (۴) تحول در الگوها و دشواری الگویابی؛ (۵) تفاوت در زبان، واژگان، اصطلاحات و ادبیات شفاهی: اگر دو نسل نتوانند با یک ادبیات مشترک با هم ارتباط برقرار کنند، بی‌تردید، دچار شکاف نسلی خواهند شد؛ (۶) دگردیسی در ظاهر، آرایش، پیرایش، لباس، غذا، و...؛ (۷) تفاوت در انتظارات: به این معنا که اگر انتظارات نسل گذشته از نسل حاضر یا برعکس در یک راستا نباشد، شکاف نسلی روی خواهد داد (خواجه‌پور، به نقل از: فیرحی، ۱۳۹۶، ۷-۶).

برخی از صاحب‌نظران، مؤلفه‌های تشخیص گسست نسل‌ها را این گونه برمی‌شمارند: (۱) کاهش ارتباط کلامی؛ (۲) اختلال در فرایند همانندسازی؛ (۳) کاهش فصل مشترک‌های عاطفی؛ (۴) تعهد نداشتن به فرهنگ خودی؛ (۵) نابرداری نسل‌ها؛ (۶) حضور نداشتن نسل جوان در مشارکت‌های اجتماعی (شرفی، ۱۳۹۹، ۱۱-۱۰).

برخی از پژوهشگران نیز با محور قرار دادن موضوع جامعه‌پذیری و ایفای نقش متغیر انقلاب اسلامی، جامعه ایران را به سه نسل «پیش از انقلاب»، «انقلاب و جنگ»، و «نسل

1. Singh & Dangmei

2. They are the do-it-yourself generation

جوان»، تقسیم کرده‌اند (جعفرزاده‌پور، ۱۳۹۶، ۴؛ سلیمان‌پور عمران، ۱۳۹۶، ۷۱). ناگفته پیداست که در این تقسیم‌بندی، نسل جوان، نسل Z موردنظر ما را دربر نمی‌گیرد.

۵. نسبت نسل Z با سیاست و تحولات اجتماعی-سیاسی ایران

چنان‌که آمد، در حالت عادی، سیاست به مفهوم متعارف آن (یعنی کشمکش بر سر قدرت) در فضای فکری نسل Z، جایگاهی ندارد. باوجود این سیاست‌گریزی یا سیاست‌پرهیزی، برخی زمینه‌ها، سبب مشارکت این نسل در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران شده است که می‌توان در سه سطح به آن‌ها اشاره کرد.

۱-۵. سطح کلان

در سطح کلان با نوعی کشمکش «فکری» روبه‌رو هستیم که بن‌مایه‌ای «فلسفی» دارد؛ یعنی با دو پارادایم فکری متفاوت که دو نقطه عزیمت و احتمالاً دو مقصد گوناگون دارند: سنت‌گرا در برابر تجددگرا. سنت، نگاهی به گذشته و نیم‌نگاهی به زمان حال دارد. به بیان روشن‌تر، خواهان حفظ گذشته در زمان حال است؛ اما تجدد، نگاهی به آینده و نیم‌نگاهی به گذشته دارد؛ سنت، کلان‌نگر و جمع‌محور است، درحالی‌که مدرنیته، جزءنگر و فردمحور است. سنت در پی تبیین جهان آفرینش و مدرنیته در پی شناخت جهان پیرامون است. این تفاوت‌ها بین سنت و مدرنیته سبب شکل‌گیری دو زیست‌جهان یا دو سبک زندگی متفاوت شده‌اند که هریک دارای مجموعه‌ای از هنجارها، ارزش‌ها، و باورهای خاص هستند. در کشمکش بین سنت و مدرنیته، نسل Z نه تنها از سنت (به‌ویژه مفهوم دینی آن) عبور کرده، بلکه گاه حتی از قالب‌های فکری مدرن نیز فراتر رفته و به بایسته‌های فکری پسامدرنیته تمایل پیدا کرده است. برخی درباره سبک متفاوت زندگی این نسل چنین گفته‌اند:

باید دانست، چانه‌زنی خیابانی و تنش مجازی، برخاسته از مسئله سبک زندگی است. سبک زندگی‌ای که این گروه انتخاب کرده‌اند، درواقع یک مسئله همه‌گیر و عام را دربر می‌گیرد. آن‌ها مسئله‌ای غیرسیاسی که واجد دلالت‌های سیاسی است را انتخاب کرده‌اند؛ به عبارتی، شاید اعضای این طبقه / که طرفدار هنجارهای مدرن و پسامدرن هستند / به‌طور مستقیم به نظام / که نماد سنت است /، تنه زنند؛ اما مستقیماً با خطوط قرمز ارزشی نظام دست‌به‌گریبان می‌شوند. ماهیت این جریان، جریان معطوف به معیشت و اقتصاد و امثالهم به‌نظر نمی‌رسد، زیرا، جوهره آن،

سبک زندگی و فرهنگ است. درضمن، شعار آن‌ها نیز شعار سبک زندگی است؛ وقتی می‌گویند: «زن، زندگی، آزادی» در اینجا زندگی یا سبک زندگی دینی را زندگی به حساب نمی‌آورند^(۲).

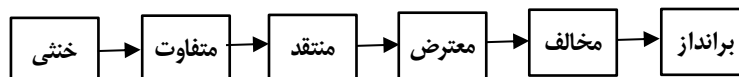
۲-۵. سطح میانی

در این سطح، با یک کشمکش «سیاسی» روبه‌رو هستیم که بن‌مایه‌ای «حقوقی» دارد. نظام سیاسی جمهوری اسلامی، برآمده از ایدئولوژی انقلاب اسلامی است و ایدئولوژی نیز اساساً درون‌مایه‌ای غیریت‌ساز و فراگیر دارد؛ بنابراین، همهٔ امور از مسائل کلانی مانند مدیریت جامعه تا موارد خردی همچون مدیریت تن و بدن را دربر می‌گیرد. همین رویکرد ایدئولوژیک به امور و تسری آن به زیست‌جهان نوجوان و جوان دهه‌هشتادی و نودی باعث شده است که این نسل، با وجود برخورداری از ذات و هویتی غیرسیاسی، به کنش سیاسی تمایل پیدا کند. گویی کنش سیاسی بر آن‌ها تحمیل شده است. به بیان روشن‌تر، آن‌ها به‌سراغ سیاست نرفته‌اند، بلکه سیاست به‌سراغ آن‌ها آمده است.

برخی صاحب‌نظران، چهار عامل سیاسی را زمینه‌ساز شکل‌گیری اعتراض‌های ۱۴۰۱ می‌دانند: (۱) انباشت پیوسته بحران‌های اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی؛ (۲) کاربست سیاست طرد، تنازع، و خشونت از سوی نظام سیاسی؛ (۳) حذف نیروهای میانه‌رو که نقش میانجی را بین حاکمیت و جامعه به‌عهده گرفته بودند؛ (۴) عوامل خارجی، از جمله رسانه‌های مخالف که البته نقش آن قابل مقایسه با عوامل داخلی نیست (دلوری، ۱۴۰۱).

اگرچه نقطهٔ عزیمت تنش بین نسل Z و نظام سیاسی -ایدئولوژیک موجود، به لحاظ ماهوی، سیاسی نیست و بیشتر جنبهٔ حقوق طبیعی (یا حقوق بشری) دارد، اما تداوم کشمکش بر سر آن، به این دعوای حقوقی، ماهیتی سیاسی بخشیده، سطح مشارکت سیاسی این نسل را نیز ارتقا داده و آن‌ها را از جایگاه سیاسی عنصر اجتماعی خنثی و تماشاگر، به جایگاه عنصری متفاوت، از متفاوت به منتقد، از منتقد به معترض، از معترض به مخالف، و از مخالف به برانداز کشانده است:

شکل شماره (۲). روند تغییر موضع در مقابل نظام سیاسی

تبدیل عنصر خنثی به عنصر برانداز در این جنبش اجتماعی و سیاسی، کنش آگاهانه و برنامه‌ریزی‌شده پیشینی نیست، بلکه روندی واکنشی به ناتوانی دولت در چهار حوزه توانمندی‌های استخراجی، تنظیمی، توزیعی، و نمادین است؛ از این رو، ممکن است به یکی از این دو هدف دست یابد: براندازی ساختار سیاسی یا فروپاشی ساختار اجتماعی (راغفر و همکاران، ۱۴۰۱، ۶۶).

در سطح میانی، گسست عمده بین نسل‌های گذشته و نسل زومرها، در حوزه «ایدئولوژی» است؛ نسل‌های گذشته یا با ایدئولوژی رسمی همراه و همدل بوده‌اند، یا با آن مماشات می‌کرده‌اند؛ اما نسل Z، غیرایدئولوژیک و حتی ضدایدئولوژی است. برخی از صاحب‌نظران، نسل Z را بیگانه با ایدئولوژی می‌دانند و مدعی هستند: «نخستین ویژگی نسل جدید این است که از هرگونه ایدئولوژی‌ای، به‌ویژه ایدئولوژی حاکم، دورند»^(۳). نگاه کنشی به مسائل از زاویه ایدئولوژی توسط حاکمیت از یک سو، و نگاه واکنشی سیاسی به حقوق طبیعی و حقوق بشر از جانب نسل نو از سوی دیگر، زمینه‌ساز سیاسی شدن خواسته‌های اجتماعی و فرهنگی این نسل شده است.

مهم‌ترین مصداق گسست نسلی در این سطح، موضوع حجاب است؛ به این معنا که طی چهار دهه گذشته، حجاب شرعی، از جمله چادر مشکی، مانتوی بلند و مقنعه که عموماً رنگ‌های تیره دارند، با شیبی ملایم، جای خود را به حجاب عرفی، شامل مانتوی کوتاه، شلوار و شال یا روسری داده است که از تنوع رنگ بالاتری برخوردارند. براساس نتایج تحقیق مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با عنوان «عوامل مؤثر بر اجرایی شدن سیاست‌های حجاب و راهکارهای پیش‌رو»، در مجموع، حدود ۶۵ درصد از بانوان ایرانی، طرفدار حجاب عرفی و حدود ۳۵ درصد نیز طرفدار حجاب شرعی هستند (کلهر و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۸). البته با توجه به گذشت چند سال از انجام پژوهش یادشده، این تناسب با سرعتی پیش‌بینی‌ناپذیر، به نفع حجاب عرفی تغییر ملموسی داشته است. در جامعه هدفی که طرفدار حجاب عرفی هستند، اکثریتی با حجاب متوسط و اقلیتی کم حجاب حضور دارند. با توجه به مشاهدات میدانی، به نظر می‌رسد، بدنه اصلی این اقلیت کم حجاب را دختران نسل Z تشکیل می‌دهند.

۳-۵. سطح خرد

در این سطح تحلیل، با ساختار سیاسی و ایدئولوژیک حکومت یا صورت‌بندی اجتماعی

جامعه سروکار نداریم، بلکه بر «روانشناسی» نسل Z متمرکز می‌شویم. در سطح خرد، نه با شهروند منقاد که با ناشهروند^۱ بی‌قرار روبه‌رو هستیم؛ مجموعه‌ای ساخت‌نیافته و بی‌نماینده که از سوی حاکمیت و حتی بخش‌هایی از جامعه به رسمیت شناخته نشده است. دعوای این نسل با دولت و جامعه، به تعبیر اکسل هونت، بر سر «شناسایی» [یا به رسمیت شناخته شدن] است. نسل جدید از دیده نشدن، به حاشیه رانده شدن، و زیر سلطه نظام ارزشی نسل‌های گذشته بودن و زیر سؤال رفتن عزت‌نفس خود خسته شده‌اند (نوروزپور، ۱۳۹۶، ۱۹۲).

برخی که نسل Z را معادل نسل "neet" می‌دانند، بر این نظرند که «نیت‌ها» در دنیا، یک جمعیت شناخته‌شده هستند؛ جوانان بین ۱۸ تا ۲۵ سال که نه اشتغال به تحصیل دارند، نه کار می‌کنند، و نه حتی حرفه‌ای می‌آموزند، بلکه بیشتر وقت خود را در فضای مجازی یا گیم‌نت‌ها و مانند آن می‌گذرانند. «نیت‌ها» در همه کشورهای دنیا، یک معضل به‌شمار می‌آیند؛ زیرا، با ساختار، حاکمیت، و قانون مشکل دارند و به‌طور کلی ساختارگریز هستند^(۴). اگرچه نمی‌توان نسل «نیت» را به‌طور کامل با نسل Z یکی دانست، اما برخی از ویژگی‌های آن‌ها مشابه است؛ برای مثال، رویکرد ساختارشکنانه در برابر ساختار اجتماعی، اخلاقی، ارزشی، و سیاسی جامعه؛ در توصیف این نسل گفته می‌شود: «چندان کتاب‌خوان نیستند و به‌همین علت، بُعد نظری قوی‌ای ندارند؛ به دنبال مسائل و مباحث پیچیده علوم انسانی نیستند. بیشتر عمل‌گرا هستند... و رودربایستی‌هایی که نسل قبل با سیستم حاکم داشته [را] ندارد» (نوروزپور، ۱۳۹۶، ۱۹۲).

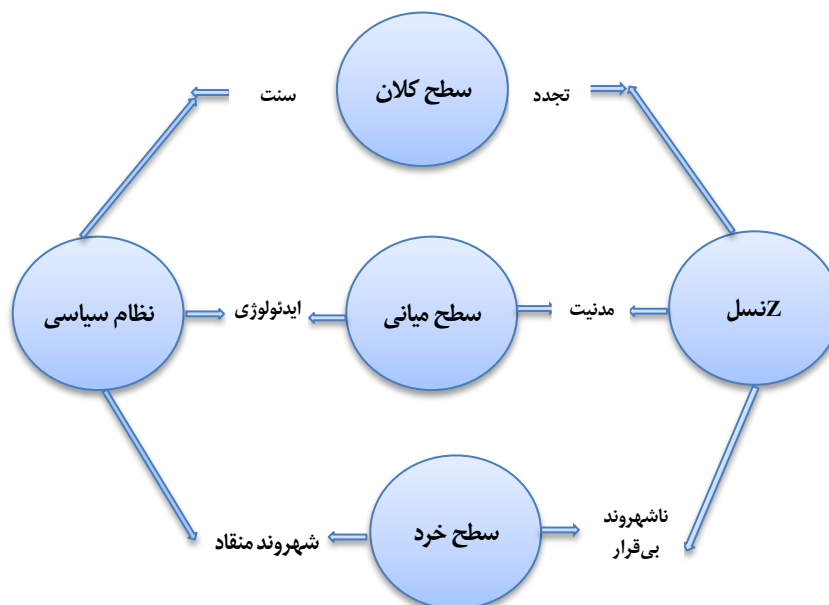
به بیان روشن‌تر، این نسل دو ویژگی عمده دارد: (۱) هویت سیال دارد نه ثابت؛ یعنی بین دو هویت کودکی و بزرگسالی در نوسان است؛ (۲) دچار ناپختگی تفکر است؛ به این مفهوم که گاهی به دلیل غلبه احساسات بر عقل، صحنه پیش روی خود را سیاه یا سفید می‌بیند و قائل به همه یا هیچ می‌شود (باقری، ۱۳۹۹، ۴).

آناماریا تاری، زمینه‌های شکل‌گیری ویژگی‌های رفتاری و روانی این نسل را چنین برمی‌شمارد: (۱) فقدان روابط محکم خانوادگی؛ (۲) برخورداری از هوش هیجانی قوی؛ (۳) انجام هم‌زمان چند کار و کاهش در انجام دقت آن‌ها؛ (۴) افول ارزش‌های اخلاقی متأثر از بی‌ادبی رایج در بازی‌های مجازی؛ (۵) ارزش دوچندان دیدگاه‌های هم‌سن‌وسالان؛ (۶) تفکر بصری قوی؛ (۷) بی‌خوابی مزمن؛ (۸) طرفدار زندگی شادتر هستند؛ (۹) به شدت تحت تأثیر

1. Non-citizen

سلبریتی‌ها، ستاره‌ها، و الگوها هستند؛ ۱۰) برای برقراری ارتباط و بیان تمایلات جنسی راهکارهای جدیدی ارائه می‌دهند (سوبانکا، ۲۰۱۶، ۶۹).

شکل شماره (۳). زمینه‌های تعارض نسل Z با نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران

۶. پنج گام حضور و مشارکت تدریجی نسل جدید در تحولات اجتماعی-سیاسی ایران

چنانچه نقطه عزیمت مشارکت نسل Z در تحولات سیاسی-اجتماعی ایران را رویدادهای دی‌ماه ۱۳۹۶ بدانیم، با سیری از تحولات روبه‌رو می‌شویم که در گذر زمان، دچار دگردیسی عمده‌ای شده و نسل Z نیز در آن نقش‌های متفاوتی را به‌عهده گرفته است. نسل جدید در این بازه زمانی، در پنج گام از عنصری خنثی و نظاره‌گر، به بازیگری بسیار فعال و هدایت‌گر تغییر ماهیت داده است.

۱. اعتراضات دی‌ماه ۱۳۹۶: این اعتراضات، نمایی اقتصادی اما بن‌مایه‌ای اجتماعی-سیاسی داشت (نوروزپور، ۱۳۹۶، ۲۱۳) که بیشتر، کارگران، کارمندان، معلمان، کشاورزان، کسبه خرده‌پا، و اقشار دیگری با میانگین سنی افراد بزرگسال شاغل، در آن مشارکت داشتند. برخی صاحب‌نظران بر این نظرنند که چنین ناآرامی‌هایی در راستای تحقق عدالت

اجتماعی و آزادی شکل گرفته‌اند (دادگر و محمودوند، ۱۴۰۱، ۱۱۴). در این اعتراضات که بیشتر مردانه بود، نسل Z حداکثر بیست‌ساله بود و حضور فعالی نداشت، اما حساسیت آن به مسائل جاری جامعه پراکنج شده.

۲. اعتراضات آبان ۱۳۹۸: این اعتراضات که علت اصلی آن، افزایش قیمت حامل‌های انرژی بود، نقطه عطفی در نقش‌آفرینی نسل جدید در تحولات سیاسی و اجتماعی یک دهه گذشته به‌شمار می‌آید. در این تاریخ، نسل جدید به میانگین سنی بالای بیست سال رسید و به‌لحاظ جسمی، روحی، و روانی، اعتمادبه‌نفس لازم و آمادگی مشارکت فعال را به‌دست آورد. این اعتراضات، انگیزه‌های رفاهی و خدمانی داشت، اما با شتابی شگفت‌انگیز، صبغه سیاسی به خود گرفت و نسل Z نیز در آن، برای نخستین بار، نقش‌آفرینی کرد (مدنی، ۱۳۹۹، ۱۱۵)؛ هرچند این نقش‌آفرینی در حاشیه اعتراضات قرار گرفت.

۳. رویدادهای دی‌ماه ۱۳۹۸: سرنگونی هواپیمای مسافربری اوکراین که به‌نظر عده‌ای، نتیجه سهل‌انگاری مقامات نظامی در حین کشاکش تبلیغاتی و عملیاتی بین جمهوری اسلامی و ایالات متحده آمریکا بود (سلمانی، ۱۳۹۹، ۶۲)، بار دیگر آتش اعتراضات را شعله‌ور کرد. این اعتراضات که ابتدا صبغه مدنی و بشردوستانه داشت، با پنهان‌سازی واقعیت ماجرا در روزهای نخست و سپس، افشای حقیقت، ماهیت سیاسی یافت. این بار نسل Z به‌نسبت اعتراضات گذشته، نقش پررنگ‌تری را به‌عهده گرفت و با انگیزه و اعتمادبه‌نفس بالاتری وارد میدان شد.

۴. رویدادهای جسته‌وگریخته بین دی‌ماه ۱۳۹۸ تا شهریور ۱۴۰۱: این حوادث در دو سطح منطقه‌ای و ملی روی دادند. اعتراضات منطقه‌ای، به دلایل متنوعی شکل گرفته بود (ازجمله اعتراض کشاورزان در اصفهان با محوریت حقابه و خشکی زاینده‌رود و اعتراضات آبادان پس از ریزش ساختمان مرکز تجاری متروپل)؛ اما اعتراضات ملی، جنبه اجتماعی برجسته‌تری داشت که مهم‌ترین آن‌ها، اعتراضات به حجاب اجباری و عملکرد گشت ارشاد بود. نسل Z در اعتراضات منطقه‌ای، مشارکتی قابل‌توجه اما نسبی داشت، اما این حضور، به‌ویژه برای دختران نوجوان و جوان و همراهی پسران جوان در سطح ملی و در اعتراض به حجاب اجباری، بسیار برجسته‌تر بود. شواهد موجود، بیانگر این بود که نسل جدید برای مشارکت جدی‌تر در عرصه سیاسی خیز برداشته است.

۵. اعتراضات شهریور ۱۴۰۱: درگذشت مهسا امینی، دختر جوان شهرستانی، در

بازداشتگاه گشت ارشاد تهران، نقطه آغاز این اعتراضات بود. اهمیت این موضوع به حدی بود که حدود ۸۰ درصد احساسات و عواطف ابرازشده در هفته‌های نخست حادثه را به خود اختصاص داد که در آن خشم و نفرت و حمایت از معترضان، بسامد بالایی داشت (سلیمانی و ترابی، ۱۴۰۲، ۴۱). نقطه عزیمت این اعتراضات، جان باختن یک «دختر» جوان برای موضوع «حجاب» بود؛ دو موضوعی که صبغه‌ای زنانه دارند و به طور طبیعی، اعتراضات می‌بایست شکلی فمینیستی به خود می‌گرفت، اما چرا این اعتراضات از سوی زنان به سمت جوانان رفت؟ برخی پژوهشگران، جنبه فمینیستی این رویدادها را، نسبت به موضوع گسست نسلی، ناچیز در نظر گرفته و بر این نظرند که: «این جنبش به طور کلی، بیش از هر چیز، حول مقوله نسل، عمل می‌کند و مقوله‌های ثانویه‌ای چون طبقه، صنف، قومیت، و جنسیت در آن نقش حاشیه‌ای دارند» (قلی‌پور، ۱۴۰۲، ۹۰). «نقش زنان در ماجرای اخیر، یک پدیده تبعی است و زنان، تنها پیشران این واقعه نیستند، بلکه به تبع جوان بودنشان در میدان هستند و نه لزوماً زن بودنشان؛ یعنی اینجا فرقی بین پسر و دختر جوان وجود ندارد... این [یک] تلاش جوانانه است»^(۵).

این اعتراضات، اگرچه کلیت یگانه‌ای را نشان می‌دهد، اما سه لایه دارد: ۱) در لایه احساسی-حقوقی، تنها اعتراض به مرگ مهسا امینی مطرح بود و هدف نهایی روشن شدن علت مرگ و معرفی آمران و عاملان آن بود؛ ۲) در لایه اجتماعی-مدنی، اعتراض اصلی به رویارویی نظام سیاسی با حقوق اجتماعی شهروندان بود که اعتراض به حجاب اجباری، نمونه آشکار آن است؛ ۳) در لایه سیاسی-ایدئولوژیک، عدم پاسخگویی شفاف و به موقع نظام سیاسی به خواسته لایه «۱» و رویارویی سخت و خشن با اعتراضات لایه «۲» و تفاوت ذاتی مطالبات مدنی جامعه با هنجارهای ایدئولوژیک حاکمیت، زمینه استحاله اعتراضات حقوقی-مدنی به اعتراضات سیاسی را فراهم کرد.

در این جنبش، نسل جدید، به طور رسمی در برابر نظام معرفتی موجود ایستاد و مهم‌تر اینکه، میدان‌داری و راهبری اعتراضات را نیز به عهده گرفت. برخی با نگاهی موسع، نسل‌های دهه‌های ۱۳۷۰، ۱۳۸۰، و ۱۳۹۰ را مشمول نسل جدید می‌دانند (قلی‌پور، ۱۴۰۲، ۹۰)، اما برخی دیگر، نگاهی مضیق به بحث نسل جدید دارند. خبرگزاری «انتخاب» به نقل از روزنامه «جوان» درباره جوان بودن اقشار معترض می‌گوید: «۹۳ درصد حاضران در تجمعات اخیر، در بازه سنی تا ۲۵ سال بودند»^(۶). خبرگزاری «الف» به نقل از سردار فدوی، جانشین فرماندهی کل سپاه پاسداران، ضمن اشاره به مستندات، به میانگین سنی ۱۵ سال بسیاری از

دستگیرشدگان اشاره می‌کند^(۷). خبرنگار «فارس» درباره یکی از تجمعات اعتراضی شهر تهران نوشته است که همه شرکت‌کنندگان، تقریباً زیر ۱۸ سال هستند^(۸). خبرگزاری «ایرنا» نیز با تأیید همین موارد آورده است که مجموعه معترضان، جوانان ۱۵ تا ۱۸ ساله هستند؛ اما خانواده‌ها و والدین نیز حضور حاشیه‌ای دارند^(۹).

۷. پیامدهای حضور و مشارکت نسل Z در تحولات اجتماعی-سیاسی

تش‌های سیاسی و اجتماعی شهریور ۱۴۰۱، که اوج حضور و مشارکت سیاسی نسل نو در تحولات سیاسی و اجتماعی کشورمان بود، پیامدهای متنوعی داشت که می‌توان آن‌ها را در سه بخش مختلف دسته‌بندی کرد (شکل شماره ۴).

۱-۷. عرصه سیاسی ملی

چنان‌که مطرح شد، ایدئولوژی، گرایش به فراگیری دارد؛ یعنی هنگامی که با قدرت سیاسی همراه شد، در هیچ نقطه‌ای متوقف نمی‌شود و به‌شکلی فزاینده بر همه زوایای زندگی فردی، اجتماعی، محلی، ملی، و فراملی تأثیر می‌گذارد؛ در نتیجه، بخش‌هایی از جامعه که ذاتاً سیاسی نیستند، وضعیت سیاسی به‌خود می‌گیرند و به‌تدریج، زمینه قطبی شدن همه حوزه‌های فعال جامعه فراهم می‌شود. برخی صاحب‌نظران اجتماعی بر این نظرند که «سیاست در ایران، سال‌هاست که به همه عرصه‌های زندگی وارد شده و معیارهایش را به هر عرصه‌ای، از زندگی شخصی گرفته تا دین، اقتصاد، مدرسه، دانشگاه، رسانه و ورزش، بسط داده است...؛ مردم، حضور فراگیر و عمیق سیاست را احساس می‌کنند و تنها در بخش‌هایی محدود و لحظاتی اندک از زندگی شخصی و در فضای خانه، سیاست دست از سر شهروندان برمی‌دارد. اعتراضات و اتفاقات ماه‌های اخیر، این لحظات را هم محدودتر کرده و تقریباً عرصه‌ای از زندگی باقی نمانده است که از تیررس سیاست در امان باشد»^(۱۰).

جمهوری اسلامی ایران توانسته بود، در طول چهار دهه گذشته، قطبی شدن جامعه را به بحثی درون‌زا (اصلاح‌طلب/اصول‌گرا) تبدیل کند؛ اما اعتراضات شهریور ۱۴۰۱، این طراحی را بی‌اثر کرد و رقابت را از سطح رویکردی درون‌گفتمانی به سطح راهبردی برون‌گفتمانی تغییر داد. به بیان روشن‌تر، صحنه را به گونه‌ای تغییر داد که جامعه مدنی و توده با وحدتی شگفت‌انگیز، خود را

1. Polarization

در برابر کل نظام سیاسی، اعم از بخش‌های انتخابی و نهادهای انتصابی، می‌دید.

۷-۲. عرصه سیاسی فراملی

تنش‌های سیاسی شهریور ۱۴۰۱، بازتاب و واکنش‌های گسترده‌ای را در فضای بین‌المللی در پی داشت که به اختصار می‌توان آن‌ها را به چهار دسته تقسیم کرد:

۱. دیاسپورا^۱: براساس اطلاعات رسمی دبیرخانه شورای عالی ایرانیان خارج از کشور، جمعیت ایرانیان مهاجر، بیش از چهار میلیون نفر است^(۱۱). این تعداد، حدود ۵ درصد از کل جمعیت ایران را دربر می‌گیرد. نخستین افرادی که با تأثیرپذیری از اعتراضات شهریور ۱۴۰۱ دست به سازماندهی اعتراضات ایرانیان مهاجر زدند، آن‌هایی بودند که به دلایل سیاسی از ایران مهاجرت کرده و برخی از آن‌ها در کشورهای میزبان، تابعیت دریافت کرده بودند. این افراد با شناسایی شخصیت‌های تأثیرگذار سیاسی، اجتماعی، هنری، ورزشی، و رسانه‌ای خارجی یا ایرانی مهاجر و کشاندن آن‌ها به میدان اعتراضات، زمینه پیوستن سایر اقشار ایرانی مهاجر را، که در برابر فعالیت‌های سیاسی موضعی خنثی داشتند، فراهم کردند. این معترضان از راه‌های گوناگون، به‌ویژه راهپیمایی، تحصن، اعتصاب غذا، مراجعه به دولتمردان کشور میزبان، و... موضع خود را در برابر اعتراضات داخل کشور اعلام می‌کردند.

۲. رسانه‌های فارسی‌زبان: در عصر انفجار اطلاعات و هژمونی فناوری ارتباطات، قدرت نرم، به‌ویژه رویکرد رسانه‌ای، جایگاه بسیار برجسته‌ای دارد؛ به‌همین دلیل، رویارویی قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی با یکدیگر، از عرصه به‌کارگیری سلاح گرم به سلاح نرم یعنی رسانه، انتقال یافته است. شبکه‌های بی‌بی‌سی فارسی، بخش فارسی صدای آمریکا، و ایران‌اینترنشنال در رأس این رسانه‌ها قرار دارند (صفایی و همکاران، ۱۴۰۱، ۹۹). در این میان، «ایران‌اینترنشنال» با پوشش خبری ۲۴ ساعته اعتراضات، نقش برجسته‌تری در انتقال اخبار اعتراضات به عرصه جهانی و تداوم آن در داخل و خارج داشت^(۱۲).

۳. کشورها، دولت‌ها، و مقامات رسمی: الف) دولت‌های مخالف جمهوری اسلامی مانند آمریکا، اسرائیل، کانادا، و عربستان سعودی، به‌گونه‌ای آشکار و پنهان، با کاربست رویکردهای ترکیبی و تلفیقی، در حال دامن زدن به اعتراضات داخلی و حمایت از اعتراضات ایرانیان مهاجر با هدف نهایی براندازی نظام سیاسی مستقر بودند؛ ب) دولت‌های منتقد مانند

1. Diaspora

آلمان، فرانسه، و انگلستان که در عین داشتن روابط دیپلماتیک با جمهوری اسلامی، در پی تغییر رفتار آن در حوزه‌های حقوق بشر، توسعه‌طلبی، گسترش سلاح‌های بالستیک، و فعالیت هسته‌ای هستند، نیز از اعتراضات داخلی و خارجی ایرانیان حمایت کردند؛ (ج) مقامات رسمی بسیاری از کشورهای غربی، از جمله نمایندگان پارلمان‌های محلی و فدرال، مجالس سنا، وزرا و سایر اعضای دولت، دیپلمات‌ها، و مقامات بازنشسته، از اعتراضات ایرانیان در داخل کشور حمایت کرده و برخی از آن‌ها، ضمن حضور در جمع ایرانیان معترض خارج از کشور، دست به رفتارهای نمادین نیز زدند. اوج این اقدامات، موضع‌گیری آشکار جو بایدن بود که با تمجید از معترضان از تلاش دولت خود برای آنچه آزادسازی ایران می‌نامید، پرده برداشت^(۱۳).

۴. سازمان‌های بین‌المللی: خدشه‌دار شدن اعتبار بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران در پی اعتراضات شهریور ۱۴۰۱، با توجه به پیشینه اعتراضات (به‌ویژه اعتراض به سرنگونی پرواز PS752 اوکراینی در دی‌ماه ۱۳۹۸) دور از انتظار نبود، اما رویکرد سلبی نظام سیاسی در برابر اعتراضات نسل جوان در نیمه دوم سال ۱۴۰۱، علت تامة این روند شد و در سه مرحله، اعتبار بین‌المللی نظام به‌گونه‌ای بی‌سابقه خدشه‌دار شد: (۱) تصویب تعیین کمیسیون حقیقت‌یاب در شورای حقوق بشر^۱ سازمان ملل متحد در تاریخ ۲۴ نوامبر ۲۰۲۲؛ (۲) اخراج جمهوری اسلامی ایران از کمیسیون مقام زن، وابسته به شورای اقتصادی و اجتماعی^۲ سازمان ملل متحد، در تاریخ ۱۴ دسامبر ۲۰۲۲؛ (۳) تصویب قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل^۳ متحد در محکومیت رفتار دولت جمهوری اسلامی با معترضان داخلی و زیر پا گذاشتن حقوق بشر، در تاریخ ۱۶ دسامبر ۲۰۲۲.

۳-۷. عرصه اجتماعی

در عرصه اجتماعی، سال‌های متمادی است که دو دسته از نمادها و ارزش‌ها (دینی و مدنی) به‌گونه‌ای آشکار و پنهان در کشورمان در حال رقابت هستند. بر همین اساس، دو قطب ارزشی شکل گرفته است که هریک، گفتمان خاصی را صورت‌بندی کرده‌اند. در گفتمان رسمی که دولت محور است، ارزش‌های ایدئولوژیک و نمادهای جهاد، شهادت، مقاومت، جبهه، شهید،

1. Human Rights Council
2. Economic and Social Council
3. United Nations General Assembly

ایشان، نماز جمعه، راهپیمایی، راهیان نور، پیاده‌روی اربعین، حجاب، و... به گونه‌ای مفصل‌بندی شده‌اند که هویتی خاص با عنوان هویت «ایرانی مسلمان شیعه انقلابی استکبارستیز» را تشکیل دهند. در گفتمان مقابل، که جامعه‌محور است، مردم در فضایی بین‌الذهانی و از طریق تعامل عرصه ملی با عرصه فراملی، ارزش‌ها و هنجارهای موردنیاز خود را تولید، تبلیغ، و توزیع می‌کنند. این ارزش‌ها و هنجارهای مدنی جدید، به دلیل نزدیکی به زندگی روزمره مردم و سهولت، طرفداران بسیاری یافته و از این منظر، ارزش‌های دینی و در نتیجه، نظام معرفتی نظام سیاسی را تهدید می‌کنند. برخی صاحب‌نظران، اوج تعارض بین دو ساختار ارزشی را در رابطه نسل نو با نسل‌های گذشته می‌دانند: «آنچه ما در جامعه ایران می‌بینیم، نه تفاوت نسلی، بلکه یک تعارض نسلی است؛ یعنی نسل قبلی نمی‌خواهد مختصات ویژگی‌ها و سبک زندگی نسل جدید را بپذیرد»^(۱۴).

در ارزیابی میزان اثرگذاری نوع کنشگری نسل Z (خودجوش، بی‌رهبر، بی‌سازمان، بدون ایدئولوژی مشخص، و...) بر زندگی اجتماعی-سیاسی ایران، نباید تنها براساس تبدیل احتمالی آن‌ها به جنبش‌های اجتماعی سازماندهی شده، دآوری کرد، بلکه، به تعبیر صاحب‌نظرانی چون آصف بیات، چنانچه ناجنبش‌های اجتماعی جماعت‌های پراکنده و نامحسوس به زیست خود ادامه دهند، چه بسا حکومت‌مندی دولت را تضعیف کنند؛ زیرا، قدرت آن‌ها نه در «اتحاد عاملان»، بلکه در «قدرت بی‌شماران» است؛ یعنی در پیامدهای (خواسته و ناخواسته) رفتارهای یکسان و هم‌زمان از سوی انسان‌های «بی‌شمار»، که هرچند به تنهایی و جداگانه فعالیت می‌کنند، هنگامی که تعداد زیادی از آن‌ها مشابه هم عمل می‌کنند، منجر به طبیعی و مشروع شدن رفتارهایی می‌شوند که پیشتر نامشروع بودند. این رفتارها همچون قطره‌های جداگانه باران، به تنهایی تأثیری فردی دارند، اما هنگامی که به تعداد بسیاری فرومی‌ریزند، فضاها را بزرگ‌تری را برای رفتارها و هنجارهای جایگزین ایجاد می‌کنند (بیات، ۱۳۹۰، ۳۷-۳۰).

جهانی‌شدن، فشرده‌گی زمان و مکان، حذف یا کم‌رنگ شدن مرزهای سیاسی، کاهش اقتدار دولت‌ها و افزایش قدرت مردم، انقلاب فناوریانه در عرصه اطلاعات و ارتباطات، تضعیف تدریجی سنت، افول مدرنیته و تغییر پارادایم غالب به پسامدرنیسم، شکل‌گیری هویت‌های فراملی جنسیتی و نسلی، پایان عصر ایدئولوژی‌ها، و... در کنار فرایند تحولات درونی چهار دهه گذشته کشورمان، گویای این حقیقت است که جامعه ما بار دیگر در آستانه

تحولی بزرگ قرار گرفته است. با اقتباس از تعبیر همایون کاتوزیان، جامعه کوتاه مدت^۱ ایران، بار دیگر بر سر دوراهی تکراری تاریخی قرار گرفته است: «تخریب و تجدید بنا یا اصلاح و تکمیل بنا».

در این تحول بزرگ، میدان بازی، همان میدان پیشین است، اما بازیگران، عوض شده‌اند. تنش موجود، ادامه کشمکش سنت/مدرنیته و رویارویی ذهنیت/عینیت و در یک کلام، هم‌اوردی آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی است. نسل جدید از پنجره متفاوتی به جهان می‌نگرد و افقی نه از جنس ذهنیت، اسطوره، و آرمان، که از جنس عینیت، تجربه، و احساس را جست‌وجو می‌کند. نسل Z که موتور پیشران اعتراضات بود، درواقع به ساختار جامعه امروز به چشم بنایی کلنگی می‌نگرد؛ ساختاری غریب که زبان او را نمی‌فهمد، احساساتش را درک نمی‌کند، به نیازهایش پاسخ نمی‌دهد، و قادر به تغییر و انطباق با شرایط جدید نیست؛ بنابراین، خواهان تخریب این بنا و تأسیس بنایی نو با مصالحی جدید بر خرابه‌های بنای کهنه است. در این گیرودار، پرسش راهبردی این است که چگونه می‌توان روند تخریب و تجدید بنا را به رویکرد اصلاح و تکمیل بنا تغییر داد؟

مقدم بر درمان، رسیدن به این تشخیص است که نظام حکمرانی، حاوی نشانه‌های «بحران بازنمایی» است؛ بحرانی که هم در مفهوم «نماینده‌گی مطالبات مادی» (اقتصادی-سیاسی) و هم در مفهوم «بازشناسی مطالبات پسمادی» (هویت و سبک زندگی) ظاهر شده است. بر مبنای این تشخیص، می‌توان دو دسته از اقدامات کوتاه‌مدت تاکتیکی و بلندمدت راهبردی را پیشنهاد داد:

۱. اقدامات تاکتیکی: این اقدامات، ماهیتی ترمیمی، جبرانی، و اقناعی دارند و هدف از اجرای آن‌ها، «ترمیم» شکاف بی‌اعتمادی بین دولت و ملت، «جبران» خسارت‌های جانی، مالی، مادی، و معنوی خسارت‌دیدگان، و «اقناع» کنشگران سیاسی، به‌ویژه نسل جوان، درباره امکان انجام کنش سیاسی و طرح مطالبات در ساختار نظام سیاسی موجود است.

الف) نخستین گام در راستای انجام اقدامات تاکتیکی، می‌تواند «مصالحة اجتماعی» و جبران خسارت‌های همه خسارت‌دیدگان باشد. طبیعتاً هر نظام سیاسی‌ای موافقان، مخالفان، و منتقدانی دارد که در راستای منافع خود، دست به کنش سیاسی می‌زنند. نظام سیاسی، زمانی

1. Short Term Society

موفق خواهد بود که بن‌بست‌ها و خلا‌های قانونی موجود برای کنش سیاسی را با ساختارهای سیاسی مناسب، از جمله احزاب مستقل سیاسی، سندیکاهای مستقل کارگری، شوراهای مستقل صنفی، سازمان‌های مستقل مردم‌نهاد، و... ترمیم کند. همچنین، ابتکارهایی را برای سازش میان هنجارهای رسمی و ارزش‌های متغیر جامعه ارائه دهد. بدیهی است که حفظ هنجارهای بومی از اولویت‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در هر کشوری است، اما این کار نمی‌تواند با بی‌توجهی به «واقعیت زمانه» (سبک‌های زندگی متکثر و تحول‌یابنده جامعه) حاصل شود.

ب) گام دوم، «حذف موانع مشارکت سیاسی مردم» از راه اصلاح قانون انتخابات و در نتیجه، برگزاری انتخابات آزاد با حضور حداکثری رأی‌دهندگان، تنوع و تکثر نامزدها از طیف‌های مختلف سیاسی، بی‌طرفی حاکمیت در مراحل گوناگون انتخابات، و سرانجام پذیرش و تمکین به نتایج نهایی آرای عمومی از سوی همگان است. این رویکرد می‌تواند به ترمیم شکاف بین دولت و ملت بینجامد. با وجود خاص‌بودگی سبک زندگی، جهان‌زیست و مطالبات نسل Z می‌توان همچنان به این تحلیل آکن تورن، در کتاب «بازگشت کنشگر»، نظر داشت که کنش سرکوبگرانه نیروهای مهار اجتماعی و گشودگی نسبی سازمان‌ها، دو متغیر تعیین‌کننده در تبدیل شدن یا نشدن شورش به مطالبات سازمان‌یافته و جنبش اجتماعی هستند؛ چنانچه سازمان‌ها گشوده عمل کنند، نتیجه، دموکراتیک خواهد بود؛ به این معنا که مطالبات در سازوکار سازمان‌ها ادغام خواهد شد و در این صورت، جنبشی شکل نمی‌گیرد (تورن، ۱۴۰۰، ۲۰۲-۲۰۰).

ج) گام سوم، «اقناع افکار عمومی» از راه ترمیم مرجعیت از دست‌رفته رسانه‌ای است که می‌تواند در چارچوب ساختار سیاسی موجود، زمینه تولید و توزیع اخبار و اطلاعات مورد نیاز شهروندان را فراهم کند. به اقتضای رسانه‌ای شدن فزاینده جهان‌زیست کنونی ما، این اقدام، مستلزم ایجاد فضای چندصدایی و شکستن انحصار رسانه‌ای و هم‌زمان، تأسیس رسانه‌های مستقل و مردمی است. در صورت چنین تمهیداتی می‌توان امیدوار بود که رسانه به عنوان «رکن چهارم دموکراسی»، از طریق آگاهی‌بخشی عمومی و پاسخ‌گوتر کردن حکومت، در کاهش شکاف میان دولت و جامعه و افزایش اعتماد عمومی به نظام حکمرانی نقش‌آفرینی کند.

۲. اقدامات راهبردی: این اقدامات باید در سه عرصه انجام شود؛ عرصه بوروکراسی، عرصه سیاست داخلی، و عرصه سیاست خارجی.

الف) نخستین اقدام در عرصه بوروکراسی، جایگزین کردن رویکرد «حکمرانی» به جای «حکومت» است. در این رویکرد، سه ضلع دولت، جامعه مدنی، و بخش خصوصی از راه تعامل و همکاری، زمینه افزایش کارآمدی بوروکراسی و در نتیجه، ارتقای مشروعیت نظام را فراهم خواهند کرد؛ عامل «کارآمدی و نتیجه‌بخشی» از بخش خصوصی، عامل «تکثر، تنوع، و رواداری» از جامعه مدنی، و عامل «اقتدار قانونی» از نظام سیاسی می‌توانند در کنار یکدیگر، ضمن ایجاد ثبات و آرامش در جامعه، زمینه توسعه پایدار را فراهم کنند.

ب) گام بعدی در عرصه داخلی، گسترش «عدالت اجتماعی»، به معنای عام کلمه (عدالت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی) از راه توانمندسازی بدنه بوروکراسی و کارایی آن است؛ به گونه‌ای که شهروندان در هر بخشی از قلمرو کشور از منزلت و امکانات و فرصت‌های برابری برخوردار باشند. افزایش بُعد کلان سرمایه اجتماعی دولت از طریق مبارزه با فساد و گسترش عدالت اجتماعی به مرور، بسیاری از شکاف‌های اجتماعی، از جمله شکاف ملت و دولت، فقیر و غنی، مرکز و پیرامون، شکاف‌های جنسیتی، نسلی و فرهنگی، و... را ترمیم خواهد کرد. صاحب‌نظران جنبش‌های اجتماعی، همچنان بر این نظرند که ممکن است یک اصلاح سیاسی رادیکال و بهبود معنادار در زندگی مردم بتواند روند رادیکال شدن تحركات اجتماعی-سیاسی را مختل کند (بیات، ۲۰۲۳).

ج) سومین گام در عرصه خارجی، استفاده از «ظرفیت‌های سیاست خارجی» به منظور تقویت انسجام داخلی از راه اصلاح روندها، درک واقع‌بینانه تحولات نظام بین‌الملل، حذف رویکردهای شعاری از راهبرد سیاست خارجی کشور، و محور قرار دادن منافع ملی به جای آن خواهد بود. عمده‌ترین نتایج این تغییر رویکرد، تحکیم ثبات داخلی و افزایش اعتبار بین‌المللی برای نظام سیاسی است؛ دو عاملی که پیش‌نیاز نضج‌گیری اندیشه توسعه پایدار و در نتیجه، انسجام اجتماعی در هر کشوری به‌شمار می‌آیند.*

یادداشت‌ها

1. <https://mag.hostiran.net/type-of-generation>
2. <https://kayhan.ir/fa/news/251995>
3. <https://www.irna.ir/news/84914342>
4. <https://www.farsnews.ir/news/14010726000804>
5. <https://www.irna.ir/news/84901485>
6. <https://www.entekhab.ir/fa/news/697095>
7. <https://www.alef.ir/news/4010713060>
8. <https://www.entekhab.ir/fa/news/696644>
9. <https://www.irna.ir/news/84921098>
10. <https://fararu.com/fa/news/589363>
11. <https://www.entekhab.ir/002Wyu>
12. <http://fna.ir/1rst2>
13. <https://www.sharghdaily.com/fa/tiny/news-860635>
14. <https://www.irna.ir/news/84915382>

منابع

- آزادارمکی، تقی؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی نسلی در ایران. تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- آشتیانی، منوچهر (۱۳۹۶). جامعه‌شناسی شناخت کارل مانهایم. چاپ ۲. تهران: نشر قطره.
- ابولی، عابدین؛ حقیقی، علی محمد؛ زارعی، غفار (۱۴۰۱). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر رفتار سیاسی شهروندان ایران (از سال ۱۳۹۷-۱۳۸۷). فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲ (۲). ۷۱۳-۷۳۲.
- التیامی‌نیا، رضا؛ علیمی، محمودرضا؛ حسینی، علی (۱۳۹۲). بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی در تحولات سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا. فصلنامه دانش سیاسی و بین‌الملل، ۲ (۲). ۷۵-۹۸.
- بابایی‌فرد، اسدالله؛ روحی، مریم (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سبک زندگی بر شکاف نسلی در بین جوانان شهر کاشان. فصلنامه مطالعات میان‌فرهنگی، ۱۱ (۳۰). ۳۵-۶۱.
- باقری، خسرو (۱۳۹۹). امکان و عوامل گسست نسل‌ها از بعد روان‌شناختی. فصلنامه رشد آموزش مشاور مدرسه، ۱۵ (۳). ۴-۷.
- بک، اولریش (۱۳۹۷). جامعه خطر. ترجمه رضا فاضل و مهدی فرهنگ‌نژاد. تهران: نشر ثالث.
- بشیریه، حسین (۱۳۹۴). عقل در سیاست. تهران: انتشارات نگاه معاصر.
- بیات، آصف (۱۳۹۰). زندگی همچون سیاست: چگونه مردم عادی خاورمیانه را تغییر می‌دهند؟. ترجمه فاطمه صادقی. نشر اینترنتی: کتابخانه الکترونیکی امین.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۹۸). زیست‌جنش: این یک جنبش نیست. تهران: نگاه معاصر.
- تورن، آلن (۱۳۹۹). دموکراسی چیست؟ ترجمه سلمان صادقی‌زاده. تهران: نشر ثالث.
- تورن، آلن. (۱۴۰۰). بازگشت کنشگر: نظریه اجتماعی در جامعه‌پساصنعتی. ترجمه سلمان صادقی‌زاده. تهران: ثالث.
- توکل، محمد؛ قاضی‌نژاد، مریم (۱۳۸۵). شکاف نسلی در رویکرد کلان جامعه‌شناختی؛ بررسی و نقد رهیافت‌های نسل تاریخی و تضاد با تأکید بر نظریات مانهایم و بوردیو. نامه علوم اجتماعی، ۲۷، ۹۶-۱۲۴.
- جعفرزاده‌پور، فروزنده (۱۳۹۶). رسانه ابزاری برای دسته‌بندی نسل‌ها در ایران. فصلنامه جامعه‌پژوهی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۸ (۲). ۱-۱۷.
- خواجeh‌پور، لیلا (۱۳۹۶). پدیده گسست نسلی از دیدگاه تربیتی. اولین همایش ملی آسیب‌شناسی و آسیب‌زدایی پدیده شکاف بین نسلی (زمینه‌ها، چالش‌ها و راهکارها). ۱-۱۲.
- دادگر، یدالله؛ محمودوند، حسن (۱۴۰۱). بررسی رابطه نابرابری و ناآرامی‌های اجتماعی: ایران و کشورهای منتخب. دوفصلنامه مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، ۹ (۱)، ۱۳۶-۱۱۱.
- دلاوری، ابوالفضل (۱۴۰۱). گزارش اولین نشست علمی بررسی تحلیل و آینده‌پژوهی اعتراضات ۱۴۰۱، در دسترس در:

<http://www.ipsa.ir/content/7/>

راغفر، حسین؛ سنگری مهذب، کبری؛ امینی آبیچویه، مهدیه (۱۴۰۱). شبیه‌سازی اثر توزیع درآمد بر ناآرامی‌های اجتماعی با رویکرد مدل‌سازی مبتنی بر عامل. فصلنامه علمی پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ۳۰ (۱۰۱)، ۵۷-۸۴.

راووداد، اعظم (۱۳۷۶). نقدی بر دیدگاه کارل مانهایم در جامعه‌شناسی معرفت. مجله حوزه و دانشگاه، ۱۱ و ۱۲، ۵۷-۵۴.

رفیع، حسین؛ عباس‌زاده مرزبالی، مجید (۱۴۰۱). چالش‌های ناشی از فرایند جهانی‌شدن و فضای مجازی برای هویت ملی ایران و راهکارهای مقابله با آن‌ها. مجله سیاست و روابط بین‌الملل، ۳ (۶)، ۸۶-۱۱۱.

ساروخانی، باقر (۱۳۷۵). درآمدی بر دایرةالمعارف علوم اجتماعی. تهران: انتشارات کیهان. سازمان عقیدتی-سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۱). نگاهی تطبیقی به فتنه سال ۸۸ و اغتشاشات اخیر. ماهنامه راهبردی سیاسی بصائر، ۴۳۵، ۴۳-۸۲.

سلمانی، لیلا (۱۳۹۹). جایگاه اصل مراقبت بایسته در پیشگیری از سوانح هوایی با تأکید بر سرنگونی هواپیمای مسافربری اوکراین. مجله پژوهش‌های حقوقی، ۴۴، ۶۱-۸۱.

سلیمان‌پور عمران، محبوبه (۱۳۹۶). مفهوم‌شناسی پدیده گسست نسلی و راهکارهای تربیتی برون‌رفت از آن. فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشنامه تربیتی، ۱۲ (۵۰)، ۶۹-۹۶.

سلیمانی، محمدمهدی؛ ترابی، محمد (۱۴۰۲). تحلیل ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱ جمهوری اسلامی ایران براساس نظریه کنش ارتباطی یورگن هابرماس. مجله بین‌المللی پژوهش ملل، ۸ (۸۷)، ۲۷-۴۹. سهرابی، مه‌سیما؛ تاجیک، محمدرضا؛ میراحمدی، منصور (۱۴۰۰). گفتمان نواصلاح‌طلبی و گفتمان امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران؛ زیست‌جنبش‌های ریزوماتیکی (۱۳۹۸-۱۳۹۲). پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۶ (۲)، ۱۱۱-۱۳۸.

شرفی، محمدرضا (۱۳۹۹). مؤلفه‌ها و عوامل گسست نسل‌ها از بعد روان‌شناختی. فصلنامه رشد آموزش مشاور مدرسه، ۱۵ (۳)، ۸-۱۳.

صفایی، رضا؛ جمشیدیان، هادی؛ درزیان رستمی، حسن (۱۴۰۱). اغتشاشات شهریور، مهر و آبان ۱۴۰۱ از منظر نظریه عصر دوم رسانه‌ها. فصلنامه امنیت پژوهی، ۲۱ (۷۹)، ۸۳-۱۱۰.

علیزاده، عبدالرضا؛ اژدری‌زاده، حسین؛ کافی، مجید (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی معرفت. چاپ دوم. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

طاهری، بهرنگ؛ توحیدفام، محمد؛ ابطحی، سیدمصطفی (۱۴۰۱). مشروعیت جامعه‌شناختی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب سیاست هویت. فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، ۱۸ (۵۹)، ۴۷-۷۱.

فتحی، سروش؛ مطلق، معصومه (۱۳۹۰). جهانی‌شدن و فاصله نسلی؛ مطالعه جامعه‌شناختی فاصله نسلی با تأکید بر فناوری اطلاعات و ارتباطات. فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۵، ۱۴۵-۱۷۷.

قلی‌پور، مجتبی (۱۴۰۲). گذار از جنبش خطی به جنبش سیال: چارچوبی برای درک دوره نهفتگی جنبش‌های اجتماعی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۶ (۱)، ۶۸-۹۷.

کاستلز، مانوئل (۱۳۹۳). شبکه‌های خشم و امید: جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت. ترجمه

مجتبی قلی‌پور. تهران: مرکز.

کلهر، سینا؛ رحمانی‌پور، ریحانه؛ ارحامی، آسیه (۱۳۹۷). عوامل مؤثر بر اجرایی شدن سیاست‌های حجاب و راهکارهای پیش‌رو. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱-۴۰، در دسترس در:

<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1067213>

گل محمدی، احمد (۱۳۸۹). جهانی شدن، فرهنگ و هویت. چاپ چهارم، تهران: نشر نی.
گبینز، ریچارد و ریمر، بو. (۱۳۸۴). سیاست پست مدرنیته. ترجمه منصور انصاری، تهران: گام نو.
گیدنز، آنتونی (۱۳۸۳). چکیده آثار آنتونی گیدنز. ویراسته فیلیپ کسل. ترجمه حسن چاووشیان. تهران: ققنوس.

مدنی، سعید (۱۳۹۹). آتش خاموش؛ نگاهی به اعتراضات آبان ۱۳۹۸. تهران: مؤسسه رحمان.
مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۱). درآمدی نظری بر جنبش‌های اجتماعی. تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.

معیدفر، سعید (۱۳۸۳). شکاف نسلی یا گسست فرهنگی (بررسی شکاف نسلی در ایران). فصلنامه نامه علوم اجتماعی، ۲۴، ۸۰-۵۵.
نوروزپور، مرتضی (۱۳۹۸). تحلیل اعتراض‌های سیاسی دی‌ماه ۱۳۹۶. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۴(۴)، ۲۲۰-۱۸۵.

هانتز، شیرین (۱۳۸۰). اسلام و غرب. ترجمه همایون مجد. تهران: انتشارات فرزانه.
یوسفی، نریمان (۱۳۸۳). شکاف بین نسل‌ها: بررسی نظری و تجربی. تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

Bayat, A. (2023). *Is Iran on the Verge of Another Revolution?*, available at: <https://www.journalofdemocracy.org/is-iran-on-the-verge-of-another-revolution>

Csobanka, Z.E. (2016). The Z Generation. *Acta Technologica Dubnicae*, 6 (2), 63-76.

Dolot, A. (2018). The Characteristic of Generation Z. *e-mentor*, 44-50.

Iftode, D. (2019). Generation Z and Learning Styles. *SEA-Practical Application of Science*, 7 (21), 255 - 262.

Kriesi, H. (2007). Political Context and Opportunity. in David Snow (Ed), *The Blackwell Companion to Social Movements*, London: Blackwell.

Melucci, A. (1989). *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. London: Hutchinson.

Sadeghi-Boroujerdi, E. (2003). Iran's Uprisings for 'Women, Life, Freedom': Over-Determination, Crises, and the Lineages of Revolt. *Politics*, 43 (3): 1- 36. DOI: 10.1177/02633957231159351

Singh A. P, Dangmei, J (2016). Understanding The Generation Z: The Future Workforce. *South Asian Journal of Multidisciplinary Studies(SAJMS)*, 3 (3), 1 - 5.

<http://fna.ir/1rst2>.
<https://fararu.com/fa/news/589363>.
<https://kayhan.ir/fa/news/251995>.
<https://mag.hostiran.net/type-of-generation>.
<https://www.alef.ir/news/4010713060>.
<https://www.entekhab.ir/fa/news/696644>.
<https://www.entekhab.ir/fa/news/697095>.
<https://www.entekhab.ir/002Wyu>.
<https://www.irna.ir/news/84901485>.
<https://www.irna.ir/news/84914342>.
<https://www.irna.ir/news/84921098>.
<https://www.irna.ir/news/84915382>.
<https://www.sharghdaily.com/fa/tiny/news-860635>.
<https://www.farsnews.ir/news/14010726000804>.